

KRES.

Leposloven in znanstven list.

Leto V.

V Celovei, 1. maja 1885.

Štev. 5.

Arabela.

Roman. Spisala *Paulina Pajkova*.

Osmo poglavje.

Čudlej naprej nista se več Arabela in profesor izogibala. Kedar je bil ta na vrtu, nanesele se je vselej, da je bila tudi Arabela ondi. Oba sta se pa hotela izogibati, ali neka skrivna moč, ki je izvirala iz sorodnosti njunega značaja, gonila je enega k drugemu. A navadno sta se le malo med seboj pogovarjala. Profesor jo je zapazivši že z daleka pozdravil in sicer nekoliko uljudneje, kakor je bila njegova navada. Če je prišel v njeno bližino in je govoril z njo nekoliko navadnih besed, upirale so se njegove oči tako strogo vá-njo, kakor bi jo hotele prebosti. Arabelin odzdrav je bil vselej hladen; z neustrašljivim izrazom v očeh ustavljala se je njegovemu ostremu pogledu. Ko sta si tako neprijazno stala nasproti, bila sta podobna hudima sovražnikoma, ki jedva pričakujeta, da se napadeta.

„Ljubi Walter,“ začne nekega dne doktor Waldek proti svojemu sinu; „kdaj pa misliš odpotovati? Tvoj dopust se je že predčerašnjim začel. Nekaj denarja sem ti že za ta namen pripravil; dve sto goldinarjev dobiš takoj s seboj.“

„Kaj nimate več denarja pri roki?“ odvrne profesor slabe volje.

„Nimam,“ odgovori oče v skrbeh. „Žid Karpeles mi noče ali pa ne more izplačati še eden del posojenega mu kapitala, kakor mi je prej obetal. Moram se tedaj zadovoljiti s tem, kar mi je zdaj izročil. Toda ti ne bodeš zavoljo njega trpel pomanjkanja,“ nadaljuje z važnostjo. „Ako mi Karpeles v dveh mesecih ne poplača zopet nekaj dolga, bodem začel postavno postopati z njim.“

„Ne storite tega,“ prosi sin kakor prestrašen; „že zavoljo njegove rodbine ne.“

„Kaj briga mene njegova rodbina?“ odvrne starec s povzdignenim glasom. „Moja potrpežljivost in človekoljubnost ima tudi svoje meje. Ti moraš iti v Beč in moraš tam tudi živeti. Karpeles ima tedaj plačati ali z lepim ali s hudim.“

„Ako vam, oče, ne bode mogoče še nekaj denarja poslati mi v Beč, bodem si pa drugače pomagal. Kupoval si ne bodem namreč v tem pol letu toliko dragocenih knjig in tedaj upam z dvema sto goldinarjema, ki mi jih boste dali seboj, in pa s svojo plačo med tem izhajati. Ako bi pa rés ne mogel, povrnem se pa pred časom domú,“ razlaga profesor s hitrim, toda bolj tihim glasom, a med tem išče hlastno nekaj med knjigami.

„Da, da, vrni se nazaj, prej ko moreš, Walter,“ prosi z žarečim in veselim licem mati, ki je ves čas z žalostnim obrazom poslušala ta dvogovor.

„Kakor misliš, Walter,“ pristavi oče iznenadjen. Zdelo se mu je neverjetno, da se sin, ki je celo leto težko čakal dopusta, zdaj vede na enkrat, kakor da ga ta nič ne veseli.

„Kdaj misliš tedaj oditi, Walter?“ oglesi se zopet mati, toda zdaj tako žalostno, da se jedva vzdržuje solz. „Vedeti moram, da ti pripravim potrebnih oblek in perila. Eden večji zaboj za tvoje knjige obetala mi je posoditi Karpelesovka; kajti naši zaboji so premajhni, da bi v enega spravili vse te knjige,“ in pri teh besedah pokaže na veliko kopicico knjig, ki so na tleh v največjem neredu ležale.

„Čemu bi nadlegovali druge ljudi?“ odvrne neprijazno profesor. „Če so naši zaboji premajhni, da bi v enega dejali vse knjige, vzamem pa dva zaboja seboj, ali pa nekaj knjig domá pustim.“

„Kakor te je volja, Walter,“ tolaži ga mati bojzljivo. „Pa samo ne huduj se; jeza bi ti škodila. Tedaj, kdaj odpotuješ?“ popraša ona še enkrat in vzdihne.

„Ali me že ne morete več v hiši trpeti, ker me silite, da bi šel?“ odgovori profesor kakor v šali, a njegovo lice je videti bolj upadlo, njegov pogled bolj raztresen. „Jutre odpotujem,“ reče potém s čemerno odločnostjo; „jutre s prvim vlakom; tedaj ob polšestih.“ — Rekši pa si vzame neko knjigo, dene kapico na glavo in gre na vrt.

Ko sin odide, pogledujeta se nemo nekaj časa oče in mati.

„Kaj ima najin sin, Fabijan?“ pretrga žena tihoto in glas se jej trese same nemirnosti. „On je od dne do dne bolj zmeden.“

„Ravno sem hotel tudi tebe vprašati,“ odgovori doktor v skrbéh in gleda skozi okno za sinom, ki je baš stopil na vrt.

„Pa ne, da bi se mu začelo —?!“ poprašuje Waldekovka, kažoča s prstom na čelo, z groznim strahom v očeh, kakor da bi hotela reči,

da bi se mu ne začelo mešati. Ali zadnje besede ne more izgovoriti in zaplače.

„Čemu se udaješ tako bedastim mislim?“ pokara jo doktor nevoljen. A skrb, ki se mu bere pri tem z lica, ovaja, da vznemirjuje i njega isti strah.

Med tem pa je hodil profesor po vrtu. Ali on ni gledal kakor navadno v knjigo, če jo je imel tudi odprto, temveč s čudnim nestrpljenjem išče nekaj po vrtu. Nenadoma pa se obrne, kakor da bi se bil premislil, ter se napoti proti kolibici, kjer je bila navadno Arabela. Tam še ni bil oa nikdar. Zatorej je Arabelina začudenost tem večja, ko vidi nenadoma profesorja pred seboj.

Arabela sedi v elegantnem naslonjači, spletemem iz španskega trstja, imajoča pred seboj na mramornatej mizici veliko odprto knjigo, iz ktere čita. Poleg knjige pa leži njen veliki vrtni klobuk, ktereja je navadno nosila. Ker je Arabela nenadoma prišleca zagledala, ni imela časa dovolj, pokazati se v svojej navadni odurnosti proti njemu. Z iznenadjenimi, široko odprtimi očmi, brez klobuka, ki jej je sicer pokrival visoko sanjarsko čelo ter dajal celemu obrazu starikav izraz, bila je čisto drugačna videti. Profesor je to tudi takoj zapazil, vzlasti pa ni izpregledal, kako mlada se ona zdaj vidi. Zamaknen zre torej v ta skrivnostni dekliški obraz. Toda ni je še bil dobro pogledal, in ta obraz se zopet izpremeči. Njene oči postanejo mahoma majhne in odurne, njeno čelo neprijazno, njeni nosnici trepetate in usta so se siloma hitro stisnola, kakor pri človeku, ki premaguje kakšno boleost. Tudi profesorjevo lice, ki je bilo za trenotek postalo jasno, se zatemi. Vidéc njeno hitro izpremembo, pa reče kratko: „Kakor vidim, motil sem vas pri čitanji. Hotel sem se le mimogredé od vas posloviti, ker jutre odpotujem.“

Ko bi bil profesor, izgovorivši te besede, pogledal Arabeli v obraz, videl bi bil na njem neko izpremembo. Kakor blisk, ki neprijetno razsveti temno, v oblake zavito nebo, tako je na Arabelinem osornem lici hitro spreletela rudečica bledoba. To pa je trajalo samo trenotek, in potem zadobi njeno lice zopet prejšnji izraz.

„Ali je potreba, da se od mené poslavljate?“ odgovori z navadnim maločutnim naglasom. „Priateljstva itak ni bilo nikdar med nama!“

„Rés ni ga bilo,“ odvrne profesor mračno; „ali od najinega zadnjega pogovora pred štirinajstimi dnevi zdi se mi vedno, kakor da niste vi srečna. Zató sočustvujem od tedaj z vami, dobro vedóč, da ni otožnemu srcu sočustva nikdar preveč. To je tudi uzrok, zakaj sem se hotel od vas posloviti.“

„Nepotrebno sočustvo!“ pristavi Arabela z zamolklim glasom. Hoče se namreč pokazati trdo proti njegovim besedam, a pri tem jo nekaj

obhaja, da jej bije srce hitreje, glas pa zastaja v grlu, da ne more mirno govoriti. „Človek naj se udá svojej osodi,“ nadaljuje deklca, „in zadovoljnost ga ne bode zapustila. Kdor pa je zadovoljen, ta je tudi srečen.“

„Slutim, da si hočete vi po tem potu pridobivati svojo srečo,“ odgovori resno profesor. „Vprašanje je samo, ali je ta pot tudi najboljša. Je-li namreč taka sreča tudi stanovitna?!“

„Kako neverjetno mlado je še vaše mišljenje pri vsej vašej resnosti in duševnej zrelosti,“ odgovori Arabela z resnobnostjo, ki je njenim letom čisto nenavadna. „Ali vas še ni izučilo življenje, da se mora človek boriti z boleštvjo, da jo odžene, ali ne sme je zaklepati v sebi in gojiti jo?“

Pri teh besedah oblije jo rahla rudečica. Čutila je, da je bilo neprimerno njega podučevati. Povzdignola je oči, da vidi, kako jo najbrže on posmehalno ogleduje; ali zmedena je hitro povesi.

Kakor zamaknen poslušal je profesor njene besede. Bile so prve, ki so se mu bolj prijazno glasile. Njegovo oko je občudovaje zrló v njen obraz, kakor da se hoče prepričati, ali more rés to belo, gladko deklško čelo gojiti tako globoke misli.

Arabela se sramuje, da je pri njegovem pogledu povesila oči. Hotéč poravnati svojo slabost in pokazati mu, da se njega nič, prav nič ne boji, upre še enkrat vá-nj svoje mirno, čisto okó. In ta pogled je bil njun prvi, globoki, osodepolni pogled.

V resnici nahaja se neki upliv duše na dušo; neka omamljenost, neki čut večne združenosti biva že v prvem pogledu dvojih očij. To sta tudi obadva čutila in obadva sta se prestrašila. Dolga tihota je nastala potém.

„Vi čitate biblijo,“ reče na enkrat profesor z negotovim glasom, kakor da bi se bil ravno iz spanja prebudil. „Ali ste tako vneti za svojo vero?“

„Dà sem!“ bil je odločen Arabelin odgovor, in bledejša kot navadno se ona zravna, položivši kakor v potrjenje roko na odprto knjigo rekóč: „Vsakega značajnega človeka sveta dolžnost je, gojiti in spoštovati vero, v katero so verovali njegovi predniki.“

„In ko bi ta vera ne bila prava?“ poprašá jo profesor kakor prestrašen in vidi se mu, da se že naprej boji, da bi mu ne bil po godu Arabelin odgovor.

„Vsak človek misli, da je le ona vera prava, v ktorej je rojen,“ odgovori ponosno Arabela in ga neustrašljivo pogleda. „Vi gotovo tako o svojej veri sodite, jaz pa ravno tako o svojej. Le enega in istega Boga pa molite naju obéh veri, če ste si tudi v drugem jako različni. Toda pustiva to,“ dostavi siloma in obrne od njega svoj pogled. „Vi ne

hoste mene na svojo vero izpreobrnoli, meni pa je zadnja misel, da bi vas jaz pridobila za svojo. — Ako pa jutre odpotujete, kakor pravite, potem pa . . . srečen pot!“ Izgovorivši pripravlja se na odhod.

Profesor ničesa ne odgovori. Kakor uničen odmakne se nekoliko od kolibinega vhoda, da pusti Arabelo mimo, ter se jej nemo in zmeden pokloni.

Drugo jutro za rana, ko so v vili še bili vsi v postelji, pripravi se profesor na odhod. Najprej se poslovi od starišev, a prišedši k vozu, ki je že čakal ná-nj, da ga odpelje na kolodvor, domisli se na enkrat nečesa ter se takoj vrne in napoti proti vrtu. A na vrt vendar ni šel; temveč pred vrtnimi vrati se ustavi ter pogleda na ono okno prvega nadstropja, kjer je vedel, da je Arabelina spalnica. Ozrevši se na okno, pa močno zarudi. Med bogatimi damaščenskimi preprogami zapazi njegovo bistro okó nekaj belega. Profesor povzdigne hitro klobuk v pozdrav in kakor da bi ga čula Arabela skozi zaprto okno, zakliče jej: Z Bogom! A potem sprebledi in preplašen obrne se hitro ter zopet izgine.

Deveto poglavje.

„Povém ti, da je tako, kakor sem ti pravila,“ govori Karpelesovka vidno razjarjena zvečer onega dne, ko je bil profesor odpotoval, proti svojemu možu, ko sta se po večerji sama pogovarjala o dnevnih dogodbah. „David je prav dobro videl, kako se je v jutro Arabela pri odprtem oknu do solz ginena poslavljala od njega. Profesor pa, ta nesramnež, klanjal se jej je v enomer. Tako, vidiš, obnaša se ta tiha voda. Sramoto in škodo nam bo še delala v hiši. Da, da, prav taka bode, kakor je bila njena mati; saj jabelko ne pade daleč od debla,“ beseduje židinja kakor besna in se v enomer guga na stolu.

„Ba! niti deseti del tega ni resnica,“ odvrne Karpeles malomarno in zehne zaporedoma, da mu že stopajo solze v zaspane oči. „Meni je dovolj, da ti je David to povedal, in jaz postanem neveren. Saj se David baš ob petih zjutraj ziblje v najboljšem spanju.“

„Pa danes se ni, ravno danes ne,“ zagotavlja mu žena. „Sama božja previdnost je tako naključila, da je bil danes že ob petih po konci.“

„Povej tedaj bolj na tanko, starka,“ méni žid dobre volje. „Kako in od kod je David zapazil ta dramatični prizor?“

„Ne smem povedati, kako, Izidor; a resnica je vendar, gola, sveta resnica!“

„Potém pa že ne verjamem niti ene besedice o vsem tem,“ odvrne mož z nasmehom. „Da je David nepoboljšljiv lažnjivec, tega ne moreš

tajiti, Rebeka; Arabela pa je značajna, o tem sem prepričan; poleg tega pa ima preveč ženske dostojnosti v sebi, da bi se tako smešno obnašala proti človeku, ki ne bode in ne more nikdar postati njen soprog. Pa še ta profesor, ta knjigožerec, ta sovražnik žensk! Ha, ha! Rebeka moja, da moreš rés kaj takega le misliti!“ In tú se zagrohoče zamolklo.

„Da, sovražnik žensk!“ zasmije se Karpelesovka porogljivo. „Ali ne veš, da so ravno oni moški, ki pravijo, da sovražijo ženske, da so ravno ti navadno prvi, ki se ulovijo v ženske mreže? Pa da bodeš vendar verjel, Izidor, da se David takrat rés ni zlagal, hočem ti vendar na tanje razložiti, kako je on zavohal ta škandal. Samo pokregati ga ne smeš potém, Izidor!“

„David je danes ob pol petih vstal,“ pripoveduje ona, „da bi one lepe hruške zá-se pobral, ktere si bil ti včeraj vrtnarju ukazal nabrati. Kaj hočeš?“ nadaljuje z dobrikovalnim glasom; „on je pač še otrok; ne smeš mu v greh šteti take malenkosti! In pri tej priliki je tedaj tudi na tanko videl, kar sem ti ravnokar povedala. On pravi, da lahko priseže, da mi je povedal resnico.“

„Ravno njegovej prisegi najmanj zaupam,“ méni žid resno. „Ali že greš spat, Rebeka?“ popraša jo potém in globoko zehne.

„Ne,“ odgovori ona zamišljeno. „Še nocój moram govoriti z Arabelo in prepričati se, ali in koliko je resnice v tem. Stvar me jako vznemirja.“

„Kakor misliš,“ opomni žid z zaspanim glasom. „Samo glej, da se z njo bolj ko mogoče mirno obnašaš. Bodi zvijačna in ne povej jej kar na ravnost svojega mnenja. Ukroti vendar svojo naglost in jezo proti njej; kajti predobro veš, da se siloma pri njej čisto nič ne opravi.“

Kmalu potém je Karpelesovka stopila v spalnico svoje rejenke. Toda ta je bila prazna. Kod hodi Arabela ob tej uri? misli si vznemirjena; deseta ura je že odbila! Ravno hoče poprašati Arabelino služkinjo, kje bi bila gospodična, ko pride Arabela z velikim ključem in majhnim zavitkom starih oblek v roki.

Začudjena gleda Karpelesovka zdaj na Arabelo, zdaj na ključ in zavitek ktereга je deklica zapazivši teto vrgla v zadregi na stol, ključ pa ravno hotela utaknoti v žep.

„Glej jo no!“ začne potém s pomenljivim nasmehom; „od kod pa prideš Arabela s tako romarsko 'culico in s tem velikanskim ključem? — Pa prehladila si se tudi pri svojem ponočnem sprehodu. Vsa si blede v lici. Se vé, ni drugače mogoče, kar tako okoli hoditi, razoglava in brez ničesar na ramah; noč pa je danes tako hladna in mokrotna!“

„Motite se, teta; meni je čisto dobro,“ odgovori Arabela mirno, in ona neprijetna osupnenost, koja jo je bila s prva obšla, zapusti jo polagama. „V zavitku pa imam staro obleko neke revne, bolne ženske. Hočem jo popraviti.“

„Aha! tedaj milosrčna sestra si tudi postala, Arabela?“ opazuje Karpelesovka nekako porogljivo. „Po kom pa si podedovala to lastnost? V rodbini Karpelesovej ni ta domá. — No, no! pa saj je to lepo in prav; samo dovoli, da te opozorim, da je nevhaležnost in zvičajnost na svetu brez konca in kraja, in torej je previdno, vselej tudi prav pomisliti, komu kaj dobrega storimo. Prigodi se včasih, da méni človek revežu pomagati, pri tem pa le podpira lenobo. Prav za prav bi bila lahko tudi mene za svet poprašala. Vedno sem ti nadomestovala mater in marsikdaj sem ti z modrimi nasveti stala na strani.“

„Jaz mislim, da je čisto nepotrebno vprašati koga za svet, ako se hoče dobro delo storiti,“ odvrne Arabela. „Kako pa si naj tolmačim ta vaš pozni pohod, teta,“ pristavi ona hitro potém in zna se jej, da jej ni ljubo dalje govoriti o tem.

„Ravno sem zvedela,“ začne Karpelesovka in pogleda Arabeli ostro v obraz, „da si danes za rana slonela ob oknu in se bridko jokala. Hotela sem torej zvedeti, ali se ti je po noči kaj neprijetnega pripetilo, in kako to, da nisi ničesar nam povedala o tem? Saj veš, kako se skrbimo vsi za te.“

„Jaz, da bi se bila na oknu sloné jokala, pravite?“ začudi se Arabela srdito in rahli mrzaj jo pretrese. „Kje ste zvedeli to laž?!“

„Bog hotel, da je laž!“ odgovori Karpelesovka s poudarkom, vedno ostreje opazujoč Arabelo. „Ali bilo je tako, kakor sem ti pravila. Na tvojem oknu se je nekdo bridko jokaj; in kdo bi bil to drug, ako ne ti?“

„Mogoče,“ odvrne Arabela mrzlo in migne malomarno z ramami; „ali jaz nisem bila. Tudi veste prav dobro, teta, da jok ni moja slabost. Jaz solz že davno več ne poznam,“ končuje ona slovesno.

„Ravno zató sem se tem bolj začudila in prestrašila začuvši to,“ méni Karpelesovka z manj sumljivim obrazom. „Sklepala sem, da te je morda ganolo žalovanje stare Waldekovke, koja je ravno ob istem času tugovala po sinu, ki je takrat odhajal.“

„Jaz spoštujem Waldekovo rodbino, ker je tega vredna,“ odgovori Arabela nekoliko zmedena, a s precej mirnim glasom. „Vendar pa moje znanje z njimi ni tako iskreno, da bi se solzila, ako vidim, da mati žaluje po sinu, kedar ta odpotuje. Vsaj si mislim, da materino oko ne more ostati suho, če zre za svojim odhajajočim otrokom. Taka bolešt pa ne more vzbujati občnega sočustva, ker je preveč zasebna.“

„Dobro, dobro! Veseli me, da je tako,“ deje Karpelesovka dvomljivo. „Ali pa je tebi rés vse eno, ali profesor odpotuje, ali ne?“ popraša jo potém nenadoma, in njene oči dajejo od sebe maščevalen odsev. „Rada si se z njim pogovarjala,“ nadaljuje brezmilostno, zapazivši, da Arabela obledi; „kdo te bode tudi odslej naprej kratkočasil in dvoril ti?“

Arabela molči. Čutila je, da je nekaj resnice v tetinih obrekovalnih besedah. Žal jej je bilo rés po profesorji, toda ne iz onih uzrokov, ktere jej je teta hudobno naštevala. Občutila je neko praznoto po njegovem odhodu, a sama ni vedela zakaj. Resnica, ki jo komu na ravnost povemo, dela pa viden utis na človeka. A pri vsej tej resnici si vendar ni Arabela imela kaj očitati gledé svojega obnašanja in občevanja z njim. Profesor jej je bil takrat na vrtu naznanil, da bode v jutro za rana odpotoval, in hotel se je prijateljski od nje posloviti. A ona ga je le površno in hladno pozdravila. Ravno ta njena neprijaznost proti njemu celó pri slovesu pa jo je potém pekla skozi celo noč. V jutro se je jako rano vzbudila in sama ne vedóč zakaj, hrepenela je profesorja še enkrat videti ter mu želeti srečen pot. Prežala je v ta namen ná-nj za zaprtim oknom, a prestrašena se tudi takoj umaknola, ko ga je za preprogami nenadoma zagledala, zročega na njeno okno. Njegovega pozdrava pa ni ne videla niti čula; zato jo je zdaj neprijetno presunolo, kar jej je teta očitala. Čista vest jo je torej kmalu ohrabrila. Njeno lice je zadobilo prejšnjo barvo, njena zvananjost prejšnjo mirnost, tako da vidno razžaljena odgovori: „Takim nesramnim obrekovanjem ne dajem odgovora. Povém vam pa, teta,“ dostavi ponosno, „da prav dobro vem, do ktere meje sme devojka, ki je obljubljena nevesta, občevati s tujim mladenčem. Svoje dolžnosti pa poznam in proti tem se ne bodem nikdar pregrešila, če tudi do svojega ženina ne čutim niti najmanjšega nagnenja.“

„Nehvaležnica!“ odvrne teta. „In Samuel te tako zvesto ljubi! In na njegovej strani te čaka tako srečno življenje!“

„Živeti brez duše, to ni življenje, tem manj pa sreča!“ bil je Arabelin odgovor.

„Sevéda na strani tega čudnega profesorja bilo bi ti bolje živeti, to vem,“ odvrne jezno Karpelesovka, ktero je neizmerno dražila Arabelina hladnokrvnost. „Ali vedi,“ nadaljuje z zmagovalnim naglasom, „da kakor jaz Samuela poznam, tako tudi vem, da bi on prej vse storil, nego dovolil, da bi postala ti profesorjeva. In poleg tega, ali si pomislila kdaj, Arabela, kakšno brezдно leži med vama zavoljo različne vere?!“

Arabela ni bila več bleda, temveč postala je rumenega, upadlega lica; z roko pa se je podpirala ob mizo, kakor da bi jo obhajala omotica.

Kar jej je teta govorila, to se jej je zdelo strahovito, nezaslišano. „Teta!“ vzklikne potem razburjena, „kteri nesramni obrekovalec vas je tako zmotil, da ne veste več, kako bi me bolj žalili? Moja vera,“ nadaljuje nekako slovesno, „je meni draga in sveta; če že zavoljo drugega ne, vsaj zavoljo tega, ker je ona gotovo tudi moje pokojne matere. Prej bi pa hotela izgubiti življenje, nego zatajiti svojo vero! Ali niste s tem zadovoljni?“ popraša po kratkem premolku s povzdignenim glasom, z valujočimi prsimi in z boleznim izrazom okoli usten, kakor da bi si bila s to izjavo podpisala svojo moralno smrt.

„Zató pa se bode on tebi na ljubo odpovedal svojej veri,“ zagotavlja Karpelesovka z nekim prepričanjem. „In ti vendar pri vsem tem ne bodeš nikdar njegova soproga. Dobro si zapomni, Arabela, moje današnje prorokovanje; nikdar!“

Arabela se je obrnola od tete, ko je ona to govorila. Neki gnus se jej je pokazal na lici, ko je poslušala njeno besedovanje. Ko pa Karpelesovka utihne, reče Arabela vidno utrujena: „Jutre nadaljujte, teta, ako vam še kaj srce teži. Danes sem že pretrudna; rada bi že šla počivat.“

Karpelesovka se Arabeli približa, primakne svoje odurno lice k Arabelinemu in reče hudobno:

„Na moje zadnje besede si mi pa še dolžna odgovora. Aha! ne upaš si pogledati meni na ravnost v oči; tvoja vest ni torej čista,“ nadaljuje triumfovalno, ko odmakne Arabela svoj obraz od njenega ter gleda v stran.

„Kakoršen je človek, takošna njegova sodba!“ odgovori Arabela hitro z neko dostojnostjo, a brani se pogledati jo. „Na mnenje, ki ste ga izrekli gledé moje osebe, odgovorila sem vam vestno. Na mnenja, ki ne zadevajo mene, pa nimate pravice zahtevati od mene odgovora.“

„Bode ga pa gospod profesor sam moral dati, in sicer Samuelu samemu. Te dni mu hočem pisati, naj se čim preje povrne domú.“ To rekši, odide Karpelesovka iz sobe in zaloputne dveri za seboj. —

Drugi dan, ravno ko je vrtnarica posodo od svojega bornega zajutreka z mize pospravljala, stopi v kuhinjo Karpelesovka.

„Fej! kakošen duh je tukaj,“ bile so njene prve besede. „Zakaj pa nič ne zračite, ve lenobe?“

„Oprostite, milostljiva gospá,“ izgovarja se v zadregi uboga žena in jej spoštljivo roko poljubi; „nisem še utegnola. — Pojdi Lojzek in poljubi milostlivej gospé roko,“ nagovarja nató svojega petletnega fantička in med tem mu hitro z belim zastorom obriše mala ustica.

„Je že prav; bodeš pa drugikrat,“ brani se gospá. „Preveč si mi umazan, da bi dala tebi roko poljubiti. Kaj se pa godi z onim paglavcem, Roza? Ali ne vidiš, da ga hočejo muhe snesti?“ nadaljuje kažoča

z gnusom na spečega dojenčka v zibeli, po čegar obrazu se je več muh shajalo. „Več čistote, Roza, več čistote je treba! Ali nimaš dovolj vode v hiši, da bi ga umivala?“

Roza stopi k zibeli, zapodi muhe od deteta, potem pa z ruto zibel pogrne. „Milostljiva gospá,“ opazuje nató osramočena, „počastili ste me danes nepričakovano zgodaj s svojo pričujočnostjo. V jutro pa imam toliko dela, da pred deveto — deseto uro ne utegnem nikdar snažiti otroka.“

„Ali menda misliš, da bom tebe dovoljenja prašala, kdaj smem priti?“ odgovori Karpelesovka osorno. „Pridna lišna gospodinja mora imeti ob vsakej uri snažno hišo in otroke.“

Roza vzdihuje skrivoma in gleda po strani na svileno oblačilo svoje gospodarice ter si misli pri tem: Tebi je že mogoče ob vsakej uri biti nališpanej, ki imaš vedno služkinjo okoli sebe! A jaz moram najprej skrbeti za gospodarjevo živino in vrt in še le potem za dom in otroke.

„Ali mi veš povedati, Roza,“ prične Karpelesovka prijazneje, „za katero ubogo, bolno žensko skrbi neki gospodična Arabela?“

Roza se prvi trenotek ne more domisliti in odgovori odkritosrčno, da ničesar ne vé.

„Sinoči, po desetih uri,“ nadaljuje gospá, „prišla je Arabela nazaj od nekod, menda iz bližine, ker je bila oblečena kakor domá, in se bój je prinesla zavitek raztrganih oblek, da bi jih popravila, kakor mi je rekla.“

Roza zbledi. Predobro je vedela zdaj, čegave so one obleke in katero ubogo žensko obiskuje Arabela. Od strahú nič ne odgovori.

„Ali mi brž ne poveš?“ sili jo Karpelesovka, ki je po njenej zmocenosti sodila, da mora Roza o tem nekaj vedeti. Toda vrtnarica ne da bi odgovorila, začne se jokati.

„Menda vendar ne blaznice na podstrešji?“ poprašuje dalje gospá neverno, a usta jej trepečejo in barve se izpreminjajo na licih.

„Da! blaznico,“ pritrđi vrtnarica zamolklo med zobmi. „Toda jaz nisem izdala skrivnosti, katero ste mi zaupali. Gospodična Arabela sama iztaknola je to tajnost, ko je neki dan na podstrešji iskala nekaj ter čula blazničino vpitje. Potém je odločno zahtevala od mene, da jo moram voditi k njej. Ker mi je pa gospodična Arabela sveto obetala, da ne bode iz njenih ust ničče zvedel, kdo biva na vašem podstrešji, vodila sem jo k njej. Menila sem, da je to vendar bolje, kakor pa da bi ona po drugem potu prišla do nje. Saj mi je znana trdna volja gospodične; a tudi njeno dobro srce mi je znano zdaj in jaz vem, da je ona prav vesela, da so njena gospá teta tako človekoljubna in milosrčna, da skr-bijo —.“

„Molči!“ pretrga Karpelesovka razdražena Rozino govorjenje, in v njenej sicer oholej zvananjosti se je zdaj pojavil neki strah in neka pobitost. „Čemu toliko čenčáš? — Arabela ne sme več k blaznici. Si-li me razumela? — In da se to ne more zgoditi, bodemo jej še danes dali drugo bivališče. — Bodi tiho in ne govori, če te nikdo ne vpraša,“ zavpije zdaj jezno nad vrtnarico mahnovši z roko po njej, da jo malo zadene, ko vidi, da hoče bojazljivo nekaj povedati. „Hočem pa se prej s svojim gospodom soprogom posvetovati in potém ti še le dam na znanje najin sklep. Ali glej, da nikomur o tem ne zineš; tem manje pa proti gospodični Arabeli, če ne —!“ Tú umolkne in pokaže ukazovalno z roko na vrata. „Upam, da me razumeš,“ pristavi odhajajoča. „Le eno besedo mi izgovori o tem proti komu, in v trenotji te dam s tvojo rodbino vred vreči na cesto!“

(Dalje pride.)

D o m.

I.

Na lipo se deček naslonil je mlad,
Okoli se rajska razcveta pomlad,
Pod nego šumi mu potočica vir,
Šumi in beži in budi mu nemir.
In z zlatimi kodri mu sapa igra,
Se žene v daljave in mu šepeta:
„Z menoj na daljave!“ — okó pa mu zrè,
Kak' log se razgrinja in polje cvetè,
Kak' dvigajo k nebu se silne gorè,
Črez nje hrepeni mu nemirno srcé. —
Od doma želi si ubogi otrok,
Da vrže v življenje nemirni se tok!

II.

In leta tekó! V domači se svet
Mladeneč črez dokaj vrnil je let.
Potočica kraj na lipi sloni,
Otroških mu let spomin se budi:
Kakó je otrok pod lipo igral
In kaj mu bežeči pravil je val,
Kakó je brezskrben sanjal, vesel,
Piščalke si delal, pesni si pel,

Kakó ga je gnalo mlado sreé
 Od doma med svet érez sinje goré. —
 Veselja in sreé tam je iskal,
 Veselja in sreé svet mu ni dal.
 Oglédal si mesto, beli je grad,
 Pri zlatu pa našel tugo in jad;
 Povsodi je videl teéi solzé,
 Povsodi je gledal bridko gorjé,
 Kak' kletó zlató pravico slepi,
 Kak' kletó zlató izdajstvo rodi.
 Vse gledalo mu je mlado okó,
 In bridko mu je sreé in tesnó.
 A še mu je vera, up še goji,
 Še sanja in zida svetle gradi,
 Še ljubi sreé veseljni mu svet
 In ljubi deklè, kraljico deklet!
 Sreé hrepenelo paé je nazaj,
 Tja v tiho domovje, ljubljèni kraj,
 Kjer stara mu mati v skrbi živi,
 Kjer sanja, ko sanjal prejšnje je dni.
 A žene pogum mladostnih ga let
 Osreéiti vse, oblažiti svet;
 Dobiti si hoé z lastno moéjó
 Bogastva in slave, devo ljubó!
 „Ostani!“ mu sicer pravi sreé,
 Mladenéa pa slava zove, on gré!

III.

Érez dolga leta skozi vas koraka
 Postava resna krepkega možaka;
 Lasjé na glavi so mu osiveli,
 A krepki še so udje v moéi celi;
 Mladosti ognja mu v oééh ni zreti,
 A samosvestno zre okó po sveti;
 Paé lica jasnost se je izgubila,
 Ná-nj skrb je svoje znamenje vtisnila;
 A lica krepka nam poteza pravi,
 Da krepko v bran se mož viharjem stavi.
 Po svetu daleé sreéa ga je gnala,
 Mu tuje šege, tuj mu svet kazala,
 Tujina pa nam želje ne omaje
 Vrniti v drage se domaée kraje.
 Domú prignala želja ga je živa,
 A davno majka v grobu mu počiva.
 In ko koraka po domaéi vasi,
 Noben pozdrav mu proti se ne glasi;
 Ko vas, ko staro crkev ogleduje,
 Vse znano je in vendar vse mu tuje!

Za njim okó pač marsiktero gleda
 In marsikdo, kdo tujec je, pozveda.
 „Poznal sem ga otroka,“ starec pravi,
 „Še pomnim ga, ko da je bilo davi.“ —
 „Al' samec,“ hiše gospodinja vpraša,
 „Življenje brez družice še prenaša?“ —
 In kraj vasi se sveti hiša bela,
 Pred njo z otrokom mati je vesela;
 On gleda dete, mater in spomini
 Budé se, skriti mu v srca globini. —
 A nikó njega srčno ne pozdravi
 In on: „minolo je,“ pri sebi pravi.
 Naprej pod vas samotna pot ga vodi,
 Kjer potok žene se po belem prodi.
 Potoka kraj stoji še lipa znana,
 A davno že od strele je razklana;
 Drevó se brani smrti, še poganja,
 A suhi vrh mu zgodnjo smrt oznanja.
 Mož misli: „Nam osoda je enaka,
 „Ko mine cvetje, le propast še čaka.“
 Valove gleda lahno žuboreče,
 Iz njih blišči mu slika davne sreče,
 Otroških dnij, mladostnih sanj in dobe,
 Ko stresajo možá viharjev zlobe;
 Budé se upí, strah in domisljije,
 Izdih iz prsij možu se izvije!
 „Pokopal sem vas,“ pravi, „slike krasne!“
 In dalje gleda na valove jasne.
 Glej, druga slika se iz dna prikaže,
 Oj krasna slika, toda slika laže:
 Nebeške rasti, čarobnega lica
 Iz dna prikaže krasna se devica!
 „Izgini!“ mož zavpije, „lepa kača,
 „Ki v strup življenja bitje preobrača!“ —
 Še dolgo slonel je, valove gledal,
 Kaj mislil je, nikomur ni povedal;
 Sreč mu trdo, možko ponosito
 Skrivnost je v sebi ohranilo skrito.
 Odsel molé iz rojstnega je kraja;
 Dolžnost na delo zove, — mož odhaja!

Mírko.

Stari Džuldaš in njega sin Mamet.

Povest iz življenja v srednje-azijskih pustinjah. — Ruski spisal N. N. Karazin, preložil † Fr. Jos. Remec.*

Predgovor.

Bržkone ne bodo vsem častitim čitateljem dovolj znani kraji in prebivalci, kjer se vrši sledeča povest, natisnena v ruskem leposlovnem listu „Njivi“ od leta 1881. Zategadel hočem v kratkih potezah narisati deželo in ljudi, o katerih se je še le poslednji čas jelo govoriti po svetu.

Dejanje povesti vrši se na spodnjem teku reke Amu-Darje (Oksus) izvirajoče kot Ak-su iz 5 km dolgega jezera Kul-i-Pannir-churd ležečega pod 37° 15' severne širine in 91° 30' vzhodne dolž. 4145 m visoko v deželi Vachan. Izliva pa se reka v obliki delte v Aralsko morje. Ona teče v svojem spodnjem delu po precej globokej strugi od jugo-vzhoda proti severo-zahodu, deloma od jutra proti zahodu. Meseca aprila prične naraščati in julija zopet padati. Med tem časom razliva se po obeh krajih, in široko in različno grmovje in rastlinstvo zaznamuje, kako daleč ona tedaj sega. V Hivanskej oazi so napeljani iz nje mnogi vodotoki, ki namakajo polja. V 15. veku izlivala se je še v Kaspijsko ali Hvalinsko morje, ali to strugo, katero je zapustila vsled mnogih vodotokov proti Aralu, zameli so s časoma viharji s pustinjskim peskom. Ob levem bregu njenega spodnjega teka proti Kaspijskemu morju razpro-

* V spomin prerano umrlega rodoljuba in pisatelja Fr. Remeca podamo njegov prevod Karazinove povesti. Tu naj stoji pismo, s katerim je poslal prevoditelj uredništvu svoje delo: „Ker hoče Vaš cenjeni list „Kres“ prinašati v svojih predelih tudi prevode slovanskih jezikov, dozvoljujem si ponuditi Vam priloženo povest, katero je prinašal letošnje leto ruski leposlovni, ilustrirani list „Njiva“. Preložil sem jo prav brez vsake izpremembe. Ker se mi pa dozdeva, da bi povest v tej obliki zaradi nepoznanja kraja, ljudij in običajev utegnola biti tu in tam težko umevna, napisal sem kratek predgovor. Besedam bolj nenavadnim dodajal sem večkrat v oklepih nemški izraz ali pod črto kratko razlaganje. O vrednosti te povesti mi pač ni govoriti; razsoditi jo znajo čitatelji sami. Le omenim naj, da je Karazin eden prvih sedanjih ruskih pisateljev. V Ljubljani dne 8. jan. 1881.“ — Dolgo smo hranili to povest v uredniški mizi. Na našo prošnjo bil jo je pisatelj še enkrat pregledal in popravil, kar se mu je treba zdelo. Obžalujemo, da nam ni bilo mogoče prevod prej izdati, da bi bil prelagatelj sam še slišal sodbo slov. razumnih o njegovem prevodu. Ali sedaj prišel je isti čas, ko se bode ta povest z večjim zanimanjem čitala. Kajti baš zdaj se zbirajo nad turkmenskimi in afganskimi svetom gromonosni oblaki, iz katerih udarjajo silne strele, ki bodo določile osodo ubogemu ljudstvu. Bati se je, da nastane ta svet krvavo bojišče med ruskim in angleskim narodom. Uredništvo.

stira se široka turkmenska pustinja (Turkmenija), po kateri so raztresene posebno ob tej reki in reki Atrek večje in manjše rodovitne oaze, ob desnem pustinja buharska. Površje teh pustinj je deloma popolnoma plano, deloma posejano z malimi, peščenimi holmi (barhani). Vegetacija je jako borna. Iz ilnate, s peskom prevlečene, solnate zemlje prodira tu pa tam štepna trava in zamorjeno grmovje, ali po cele dni daleč ne vidiš večkrat drugega kot sam pesek, ktereга viharji v visokih, smrtonosnih smrkih vrté po zraku raznašajoč ga na vse strani.

Nasprotno so oaze, izmed katerih so največje Hivanska, Ahal-Tekinska in Mervska, jako rodovitne.

Prebivalci ob levem bregu proti Hvalinskemu morju so Turkmeni. Oni so turško-tatarskega plemena in po veri muzelmanje. Število njih se cení na eden milijon duš. Oni se delé v več plemen in Rusi ločijo jih, po odnošaji k njim, v mirne in nemirne. Najmogočnejši so Tekinci v Ahal-Tekinskej in Mervskej oazi.

Prebivalci oaz živé v kibitkah, malih kočah, ki se lahko prenašajo, v posameznih naselbinah, koje imenujejo aule. Neodvisni Turkmeni nimajo organizovane vlade. Osebe najbolj uplivne po bogastvu in hrabrosti štejejo se za voditelje in sprejemajo večkrat tudi ime hana. Ali njihov upliv je ničeven. Trpé jih, dokler so z njimi zadovoljni. Turkmenom najvišja oblast je — njih običaj. Vsako pleme skrbi najrajši zá-se in iz tega izvira tudi vedno sovraštvo med posameznimi plemeni.

Turkmeni so neizrečeno hrabri. Dasiravno se pečajo s poljedelstvom in živinorejo, vendar je njihovo glavno zanimanje in strast: napadanje karavan, trgovskih čolnov po reki Amu in ropanje po sosednih perzijskih in ruskih mejah, kar jim prinaša lep dobiček in tudi čast in slavo med soplemeniki. Kedar hočejo napasti kako karavano ali iti na rop na sosednje meje, zberó se mnogoštevilno, poslovijo se prav srčno od žen in otrok želečih jim dober uspeh, in mulla, njihov duhovnik, dá jim na pot svoj blagoslov.

V prejšnjih časih cvetla je pri njih trgovina s sužnjimi, za kar je bilo glavno trgovišče Hiva, ali odkar so si Rusi ta hanat podvrgli, ne pečajo se s tem toliko in lové ljudi bolj zaradi odkupa.

Glavna njihova moč so konji, ki slové daleč okoli zaradi svoje lepote, sile in neverjetne vztrajnosti. Turkmen naloži na svojega konja za več dnij živeža zá-se in za konja, vsede se ná-nj in se odpravi na rop. Tako natovorjeni konj prehodi več dnij zaporedoma po 70 do 80 kilometrov na dan. Zató jih pa tudi njihovi gospodarji zeló cenijo in lepo odevajo.

Turkmeni so čedne visoke rasti, ko oglje črnih las in brade, dolgega obraza, svetlo-belih zob, majhnih, lesketajočih se umnih očij. Njihova narodna noša je halat, t. j. dolga, našej nočnej suknji podobna

halja, visoka, črna jančja kučma in čevlji iz safijana s kljunasto vzvihanim, ostrim prednjim koncem. Oboroženi so večjidel z dvocevniimi puškami in sabljami. Ženske so tudi kakor moški opravljene, samo da imajo namesto kučem okoli glave ovit šal. One uživajo večjo prostost, kakor pri drugih muzelmanih, in dasiravno jim vera dovoljuje mnogoženstvo, izbirajo si vendar Turkmeni navadno le po eno ženico.

Večno vznemirjanje ruskih pokrajin, napadanje na karavane in ropanje primoralo je konečno Ruse misliti o tem, kako bi ta narod ukrotili in podvrgli ter si tako osigurali svoje trgovinske interese v Aziji. Z velikimi težavami in žrtvami pridobili so si najpoprej (l. 1873) nadoblast nad Hivanskim hanatom in l. 1880. so si prisvojili tudi obširno oazo Ahal-Tekinsko, ktere prebivalstvo se ceni na 200.000 duš. Sedaj imajo Rusi tudi že oazo Merv, ki šteje nad 250.000 prebivalcev, v svojih rokah, in pot v Afganistan in od tod v Indijo jim je odprta. Kakor znano, ustavljajo se ruskim interesom Angleži in kakor se kaže, hočejo z oboroženo silo zaprečiti njih napredovanje v onih pustih krajih.

Leta 1879. poslali so tudi Rusi posebno ekspedicijo skozi to pustinjo in po reki Amu-Darja. Tej je bil nalog preiskovati, ali je ta reka pripravna za plavanje večjih brodov, in ali bi se ne mogla prepeļjati zopet v Hvalinsko morje, ali pa, kje bi se naj napravila železnica, ki bi jo vezala z morjem. Izpeljava tega ali onega projekta je le vprašanje časa in ni dvomiti, da si bodo Rusi s svojo marljivostjo, požrtvovalnostjo in vztrajnostjo s časoma vso to zemljo pridobili, Turkmene ukrotili ter si važno trgovinsko pot v Indijo zagotovili.

Prelagatelj.

I.

Voda Amu-Darje se je letos razlila široko. Tako velike že davno ne pomnijo tukajšnji starčeki, tudi je ne pomni sivobradi Džuldaš, ki malo da se ni utopil v njej z vso svojo ribolovno opravo in zemljanko (Erdhütte) vred.

Voda je jela nepričakovano hitro naraščati. Črez dan narastla je tako, da ste bili pri solnčnem zahodu že obe otoku nasproti ležeči sipini pod vodo in tudi ob otoku samem je ves peščeni kraj zalilo. Iznilo je z njega vse, kar je voda v desetih letih nanosila, cele kupe ribjih luskin in ves sklad črnikasto-belega ptičjega gnoja. Vzdignolo in odneslo je tudi stari čoln s pregnilim dnuščem, ki se je brez dela valjal na pesku in z njim vred pletene vrše* Džuldaševe Za tem nizkim krajem, posutim z mokrim peskom in školkami, dvigala se je polagoma sredina

* Vrše so iz protja ali trstja spleteni koši, v ktere lové ribe. One so v rabi tudi pri nas.

otoka, prerastena z vrbovjem, sreteno (Geum, Nelkenwurz), bičevjem, trstjem in drugimi privodnimi rastlinami. Tamkaj se je videl tudi že od daleč nad gostim grmovjem trsteni rumeni stožec Džuldaševe zemljanke, ki je pokrival čveterokotno jamo, v vsem kakega pol sežnja globoko in na okrog obdano z majhnim peščenim nasipom.

Ko je solnce zašlo in je nastopila nepregledna tema, jela se je voda nepričakovano bližati temu vzvišenemu kraju na otoku. In Džuldaš je vse to opazoval, ne dremal. Oba svoja čolna, ki sta bila še trdna, privezal je na krepki vrvi, spel ju s kavli in konca vrvi potegnol je daleč notri do grmovja, in tu ju je dobro zvezal in obvil okoli debela stare vrbe. Od drugega malega domačega orodja prenesel je Džuldaš z brega na bolj varno mesto h koči, kolikor in kar ga je mogel; česar pa ni mogel ali več utegnol, to je odnesla voda.

Nekoliko ur brodil je v temi naš stari ribič po vodi sezajočej mu črez koleni, na zadnje se vrne v svojo kočo.

No, mislil si je, do semkaj ne bode prodrla, saj je že tako dovolj narastla! Kar živim, nisem je še videl tako visoke!

Hudo je bilo starčeku, da sina njegovega, Mameta, ni bilo domá. On je šel na oni breg, da zamenja pri pastirjih ribe za koštrunovino. Če bi bil sin domá, ne bila bi voda napravila toliko škode; oba, očee in sin, spravila bi bila kmalu vse v varnost.

Stari Džuldaš je legel spat. Krepko se spi, če vetrovje tuli, trstje šumi, valovi ploskajo in zamolklo bobni trgajoče se nabrežje. Ni slišal Džuldaš, kako je voda narastla prav do njegove kočee, kako je razmila peščení nasip ter se vlila v hladnih curkih v njegovo kočo.

Jedva je ubežal starček iz kočee . . . Gleda: krog in krog je voda; vse grmovje je zalila; njemu samemu sega do pasa; do suhega brega je daleč — ne doplavaš, prej utoneš, a ostati tukaj je strašno! Vedno više in više dvigajo se šumeči valovi . . . Krog in krog je nepregledna tema . . . mráz! Streho kočino je odneslo in jamo zalilo. Starček je nabral nekoliko šopov trstja, privezal si ga pod pazuhu, malo pomolil in ostal na mestu, pričakujóč belega dne in izročivši se popolnoma allahu v njegovo blago voljo. S solnčnim vzhodom narastla je Amu-Darja še bolj; proti poldnevu je še voda nastopala . . . Valovi so nosili in nosili starca; vsega je razpraskalo po trnjevem grmovji — no hvala če bi bilo samo to, ali zaneslo ga je daleč dol po reki; kmalu bi bil ubožec utonol. Še le drugi dan na večer jela je voda padati, in zopet so se pokazala vzvišena mesta na otoku. Tedaj se je vrnil tudi sin Mamet; poiskal je očeta, odvezal čolu in odpeljal Džuldaša na nasprotni breg, kjer si je v suhem, vročem pesku starček segrel svoje suhe, otrpnele ude. Potém sta se vrnola oba na svoj otok ter jela zopet zbirati in spravljati v red svoje razdejano imetje.

Njuno premoženje je bilo malo, skromno. Pečala sta se z ribištvom, a to je v tukajšnjem kraju še na prav nizkej stopinji. Vsa njuna ribolovna oprava obstajala je iz majhne, skoro kvadratne mreže z globokim ravšljem v sredi. To mrežo razpenjajo prav ob bregu v takih krajih, kjer voda napravlja ovinek in teče močnejše. Mrežo razpenjajo na drogu, prikrepljenem na bregu, sklonjeno nad vodo; spodnji kraj mreže potapljuje s privezanimi kamenčki k dnu in tudi ravšelj se potaplja. Tok vode ga razprostira in vleče za seboj. H koncu droga, na katerem visi mreža, privezana je dolga vrvica; njen drugi konec je prikrepljen h kolu na bregu, tako da ona vodi ne pušča mrežo naprej valiti in odnesti. Z njo se vsa nastava lahko izvleče iz vode. Ribe ljubijo deročo vodo, rade se igrajo v curkih in tako zahajajo prostovoljno v žrelo ravšljevo. Ko zadene z glavo v mrežo, čuti marsiktera, da je prišla v past in uide zopet nazaj, če je še čas, ali marsikaka, bolj neumna, hoče prodreti in razsaja po mreži toliko časa, da jo izvlečejo na suho. Na mreže pazijo ribiči sedeči na bregu in držeči za vrvice. Kakor hitro se nastava zaziblje, potegnejo jo iz vode. V take nastave vlové se včasih prav veliki „brkači“ (somi). Razven tega spletajo tudi ribiči vrše iz trstja z dvojno pastjo; noter je pot svobodna, a nazaj se ne more. Te vrše nastavljajo vzlasti ob bregu ali pa po sipinah sredi reke; privežavajo jih na kole zabite navlašč v to svrhu in obirajo jih na majhnih čolnih ali pa na „guksarih“ t. j. na dveh kozjih kožah, vkup sešitih in napihnenih z zrakom.

Tako priprosto ribolovno opravo imela sta stari Džuldaš in sin njegov. Voda jo je raznesla po vsem otoku, Bog sam vé kako daleč. Pa kako je naj tudi ne raznese, če je celó železni kotel, v katerem sta si kuhala hrano in topila somovje salo, — če je celó tega, kakor težek je tudi bil, dvignolo iz kamenja in ga vleklo kakih sto sežnjev daleč ter ga potém z ilom in peskom zasulo. Težko in prav slučajno našel ga je zopet Mamet; sicer bi bila popolnoma ubožala! Za tako dragoceno posodo delaj celo leto, pa še ne naslužiš dovolj.

Ves ta divji, pusti brezljudni kraj imenuje se Kiekli. Na obeh straneh razprostira se peščena puščava na pet dnij jezdnege pota široko in loči reko Amu-Darja od rodovitnih obljudjenih krajev. Na reki nastali so s časoma med gostimi sipinami, zdaj pokritimi z vodo, zdaj molečimi nad njenim površjem, trije otoki, ki so bili tudi poprej podvodne sipine. Prvi otok začenja se dan hodá nižje od Kabakle, buharske trdnjave na levem bregu, in je kake tri vrste* dolg. On je popolnoma nerodovit in prazen; pogledal je iz vode nedavno, še za pameti Džuldaša; na njem raste samo bičevje in še to le po nekojih krajih. Na sipinah, prevlečenih tu z redkim, na solnci lesketajočim se, tam s suhim,

* Vrsta = 0,937 kilometra.

čudesno razpokanim ilom, zbirajo se ob času ptičje selitve milijoni vsakojake povodne in sosebnno močvirne perutnine. Celi polki, lepo urejeni po vrstah, visokonogih žrjavov brodijo in skakljajo smešno po blatu; sive, čopaste čaplje, stisnovši se in skrivši vrat med pleča pokrita z mehkim puhom, preže pazno na plen. Včasih prileti trop pelikanov; spušča se šumno nad vodo in potem se ustavi na bregu liki ledena plošča pokrita s snegom. Na vse strani, kakor sreberne iskre, odletavajo povodni kosi in čajke (Möven) ter kričé in vriščé. Krik in vrišč odmeva tudi od druge strani Rezko, kakor z nožem ob nož, zaškripljejo žrjavi; kljuni belih žličark, ploščenatej žlici podobni, zatrobijo in zaloputajo, gosí pa zagogočejo in zašumé ter ploskajo s perutami po lužah zastale vode, a brezšteviline družine raznoličnih rac zakrekajo z raznimi glasovi. Krik in vrišč, zmešan kaos ptičjih glasov, razlega se dolgo po zraku, dokler se napósled ne pomiri in se svojega prekračenega dela ne poprime vsak posameznik iz te raznoplemenine, neskončno-ogromne, pernate družbe . . . No konča se li čas seljenja, tedaj pa postane mrtvo, dolgočasno na teh opustelih sipinah; čuje se samo še večni, enoglasni plosk valov ob obrežje, tih, nekak poseben šum tekoče motne, glinaste vode in sem ter tja bobnenje in vzplesk zemlje, ki se je odtrgala od kraja ter padla v vodo . . . Za tem otokom nižje pričenja se drugi bolj visok. Ta je obrasten tú in tam že bolj z gostim, močvirnim rastlinstvom. Semkaj prinaša veter z desnega brega droben pesek in ga posiplje po otoku v žoltih vijočih se gredicah, ki se rezko odlikujejo od bledezelene rastlinske mase. Na tem otoku bije se večni boj med mrtvim, a neudržno vsled vetra prihajajočim peskom suhe zemlje z živo silo vode, ki razvija gosto rastlinsko pregrajo. Tú se vidijo ostanki nekdanjega veličja, ko so še, kakor se pripoveduje, bregovi Amu bili gosto naseljeni. Na otoku se že vidijo od daleč sledovi vogalnih stolpov visoke, na pol podrte, od vetra in deža razkopane, glinaste stene starodavne trdnjave. Te razvaline se imenujejo „Džigit-Kala“, a njim nasproti na desnem strmem bregu vidijo se še druge, bolj velike. Na ravnost na vodo zijajo njihova široka črna vhodna vrata med dvema na pol okroglima, od vrha do tal počenima stolpoma. To je „Kiz-Kala“ (deviška trdnjava), sezidana v davnih časih od premodre carice amazonske. Mnogo vekov je že preteklo, odkar je pusto to zidovje priča davnosti; danes še niti orli več ne gnezdiijo na teh zobčastih, na pol podrlih stolpih, samo sove in škorpioni redé se po zijajočih razpokah, bojujoči med sobój večni, neodstopni, neprizanesljivi boj.

Tretji otok, največji izmed vseh treh in najbolj obrasten, začenja se takoj za drugim in je dolg dve uri hodá. Na tem otoku živi že peto desetletje stari Džuldaš, pečajóć se sedaj kakor prej s samim ribištvom.

(Dalje pride.)

Dve pesni.

Moj sosed na Beli v predvorskej fari na Kranjskem bil je čuden mož. Nakupil si je polno slovenskih knjig in mnoge je kar sam prepisal. Bil je strašno pobožen. Po večerji je sosede pri sebi zbiral in jim bral kaj svetega ali pa jim kar pridigoval, in kedar je šla soseska kam na božjo pot, on jo je vselej vodil. Pri hiši se je reklo pri Kosmátu, pisal se je pa za Nagliča. Davno je že mrtev, vzela je njega in sina suha bolezen. Ko sem v prve latinske šole v Ljubljani hodil, znal mi je skoro vsakikrat, ko sem na počitnice prišel, reči: E Matija Matija, Bog vé če že ne sedi v enej klopi s teboj antikrist. Bil je sicer dosti skop mož in ni mu rad šel krajcer izpod palca, ali za knjige je pa rad dajal in ko sem bil leta 1848. na počitnicah, prinese mi pridige Janeza Kriškega, naj mu poslovenim kar je v njih latinskega in plačal mi je prevod tako dobro, da sem se kar čudil. V enem zvezku našel sem prepisano pesen slovensko, ki sem jo za se prepisal, in ker se ne spominjam, da bi jo bil kje bral, oglašam jo tukaj, dasi ni kaj posebnega.

Pogubljena duša.

Se duša je vrnila
Od trupla grešnega,
Nazaj se je vmeknila
K' bo huda rajtinga.

Se drugič mi prikaže
Ko saje črna vsa,
Še vselej se povrne
K' bo strašna rajtinga.

Se tretjč mi prikaže
Vsa siva ostrmi,
Še hitrej se povrne
K' se rajtinge boji.

Je duša zapustila
Pregrešno truplo zdaj,
Na pot se je podala
Tje gor pred sveti raj.

Potrkala na vrata
Da b' Jezus slišal bil,
Jezus je ni zaslišal
Jo čakal je pustil.

Močno drugič potrka,
Da b' Jezus smilil se,
Jezus jo zdaj zasliši,
Odpirat duši gre.

Široko ji odpira
Pa nóť je ne pusti,
Nebesa ji pokaže
Pa vunkaj jo tišči:

Le pojdi pojdi, duša,
Komur si služila,
Ti nisi zaslužila,
Da b' tukaj noter šla.

Se j' duša obrnila,
Vtrnila tri solze,
Tri solze j' potočila
Kot vinske jagode.

Na pot se je podála
Brezna peklenskega
Do pekla j' prijokala,
Rahlo j' potrkala.

Potrkala je rahlo
Da húd' ne slišal bi,
Zaslišal jo je hitro
Odpirat ji hiti.

Le ozko je odpiral,
Jo nóť potégnil bil,
Še hitrej je zapiral
Ne vunkaj več pustil.

Brž so jo posadili
Na sedež ves goréc:
Le sédi sédi, duša,
Saj to je tebi všeč.

Ti tamkaj si sedela
Na mehkih sédežih,
Zdaj tukaj boš sedela
Na žgécih ógelcih.

Zdaj so jo položili
V gorécó pósteljo:
Le leži leži, duša,
Saj si navájena.

Ti tamkaj si noréla
Z nesrámnimi ljudmi,
Zdaj tukaj boš noréla
S strupén'ni káčami.

So hitro jo vzdignili
Oblačit so jo sli,
So hitro vso ovili
Z goréc'ni jéžami.

Le nosi nosi, duša,
Saj si navájena
Navájena hoditi
Štimána, gízdava.

Ti tamkaj si nosila
Židò in pánteljce,
Boš tukaj se zavila
V gorécó kúšéarje.

Milo j' duša zavpila
Za mal' mrzlè vodé,
Hitro so ji naprav'li
Vkup žepla in smolé.

Le pij le pij, o duša,
Saj si navájena,
Po dnevi si le pila
Po noči pjánč'vala.

Nabiraje narodne pesni dobil sem véasi tudi kaj nenarodnega. Taka je ta-le pesen, ki sem jo dobil 1850. leta v Ljubljani, pa več ne vem od koga, in ker ne vem, da bi jo bil kdaj bral, naj gre tudi ta med svet.

Pobožno dekle.

Po placi špancira en bogat soldát,
En bogat soldát pa korážen in mlad.
Na placi zagleda sprelépo deklè,
Ki sveto živéla, dopáda mu je.
Jo pelje v 'starijo, za mizo sedi,
Deklica pa milo solzice točí.
Zakaj pa ti, déklica, solze točíš?
Al' nimaš iména, k' se mene bojíš?
Na krst' sem dobila Marijno imé,
Zdaj bom ga zgubila, Bog smil' se čez mé!
Bi rada šla v klošter, pa nimam blagá
Ker star'ši so revni, jim manjka vsega.
Ne jokaj ne jokaj, te v klošter peljám
Te v klošter peljám pa še doto ti dam,
Da v klostru boš zá me molila Bogá
Molila, prosila da milost mi dá.
Bom sveto živéla, prosila Boga
Molila, prosila da milost ti dá. —

Čez sedem let pride Marija k nji v vas:
 Deklica, od tebe se sliši lep glas.
 Dobrotnik je tvoj bil na vojski ubit,
 S svetniško je krono v nebésih ovit.

Čemu to razglašam? Meminisse iuvat, kakšen veter je še malo
 pred tridesetimi leti vél po Gorenjskem. *M. Valjavec.*

Národne pripovedke.

Priobčuje *Mat. Valjavec.*

46. Kralica i njeni sin.

(Noršinci na Ogerskem.)*

Eden krao meo je ednoga siná, ali on je rano mrno pa je svojoj ženi ino sini njao králestvo. Sin je bño ešče premládi pa je záto máteri pravo: mati, jas san mladi pa nemrem krao biti, nego odajva kaj mava pa ideva po svejti. Mati je náto privolila pa odála vse, samo si je edne kolese, štiri konje ino ednoga lapca zadržala, štéri bi nje vozo. Gda sta že dolgo odila, potrošila sta vse pejnzeze a najsledi sta mogla ešče konje i kolese odati a lapca pústiti pa peški oditi. Zdaj prijedeta v eden velki loug, gde sta drúgo nej vidla kak firmamentum. Njeva ideta den i noč, ali nigdár sta nej mogla ž njega prijeti. Na ednouk prijedeta k ednomi gradi. Pred dverami vijdita dva oroslana, gde sta

* Na izhodi od Radgonje tri vóre je Sobota (Olsnitz, Muraszombat, Murska Sobota). Ona je glavno mesto v tou orsági, má edno cerkev ino lejpi grad. Na izhodi od Sobote prejk ednoga logá prijde se v Noršince. Noršinska vés má dvátreseti hiž, ali od tej je seden lüteranski. Na gornjoj strani vési teče mali potok, na pravoj rouki potoka je eden mali lejpi loug, v šteron se drúgo ne čúje, kak mijlo popejvanje ino igranje vu žvegle pasterov. Pou vóre od Noršince na séveri je cerkev, kama odijo ljúdi k službi božoj po nedelaj ino svétki. Na velkou oltári je kejp svétoga Mártina, od toga je dobila túdi vés ime Martijanci. Pripovedáva se, da so tou cerkev te zazidali, gda je lüteranska vóra nastála. Okoli nje so nigda mrtve pokápali, no sledi so za britív edno drúgo mesto pouleg vési napravili. Eta fara bijla bi nači velka, da nej lüteránov v njoj bilou, ar so malo dale gori skoro cejle vési lüteranske. V Püčonci pou drúgo vóra od Martjánec májo svojo cerkev, kama odijo k svojoj službi božoj; ar pa ništerni májo po dve tri vóre daleč, záto idejo raj v našo cerkev, gda je trnek mrzlo, a ništerni znajo túdi lipou popejvati naše pesni. Cerkev májo s tórnon a v njen tri zvoné, a britív kak pápinci in sto bi vido pa nej znao, da je lüteranska, mislo bi, da je pápínska. Svetke májo gda mi a postijo se samo na sveti post i na velki petek.

nikoga nej vō niti notri pūstila, na stubaj so medvedi a gori vuki. Oroslāni so ergūlili a vucké tūlili tak, da je strašno bilou čūti, ár so truok lačni bilij, a vō je nanč eden nej smeo iti, ár bi ga divji krao vmouro. Gda sta tou vidla, odijmeta malo dale pa tan najmeta eden kamen, na šteron je bilou napijsano: pod etin kamnon s ij divji krao, što bi njemi meč zūo, te bi on bio krao od divji' stvari. Sin je zūo nož pa rezao kamen, ar je būo méki kak repa, te je zūo meč pa odišao nazáj v grad, tan so se njemi kak nouvomi krali divje stvari poklonile, a je nje vō pūsto. Zdaj je šou z materjov glédat po gradi, nindri je nikaj nej najšo, samo v ednoj hiži dvej dekle v kmici cilou blejde, štere je divji krao zápro. On njin dá jesti pa pūstij domou. Sledi je on vsigdár na strejlanje odo pa meč seov noso, a mati je domá kūjala. A zdaj je divji krao odo k materi, gda je znao, da je sin nej domá i tak je ednoik nagučao mater, naj pripraví dosta jesti pa piti pa gda prijde domou, naj ga dobro opije. Ona je tak napravila. Gda je sin jeo i pio, pitao je mater, zakaj zdaj telko jejo i pijéjo, a ona je právla: ka ne vejš, da je dnes tvoje krstno imé? Gda je on pijan ležao, prišao je divji krao, skopao njemi je ouči, zūo meč pa ga je odnesao na sredijno logá. Divji krao ino mati sta se zdaj veselijla, ár je nej bilou siná. Medtemtoga njámo mater i krala. Siná sta dva medveda najšla pa sta ga odnesla v edno jamo pa napravla od veja edno hūto, kama sta ga djalá. Tū so odili jagri pa vidli medveda, gda je v jamo šou. Idejo gledat, ali ovo, vidijo slejpoga notri. Oni ga pitajo, odkeč je pa ka tū dela, jeli šče ž njimi iti. On je pravo: jas bi šou, ali medvede nemren eti pūstiti, ar so mi že telko dobroga napravili. Pa ščemo medvede tūdi z nami zeti, odgovorili so. Oni so je seov zeli pa v eden varaš odpe-lali. Oni so njemi dávali hižo, gde bi se držao, ali je on pravo: jas nemren biti brez medvedov, nego mi dajte mesto raj v pūngradí. Tou je doubó. Za kratki čas prišla je zápovid, da more vsaki betežnik v špítao iti. On je zdaj medvedon zafalo za dobrouto pa so tak oni žalosno odišli v loug, on pa v špítao. On si je vsigdár popejvao kak v lough v gradi tak tū, a tū je bijla tista dekla, štero je on osloubodo z grada, pa je čūjla, da on popejva. Sledi ga je zela za moža. Njeni oča i mati nejsta radiva bila, da slejpoga móza má, záto so podkopali pūn-grad, ar je on pálik v pūngradí bio i s svojov ženouv, te so ga štelí v lūft pūstiti. Edno gojndno priletijta dvej vrane, edna pravi: zdaj je takša rosa, da što si očij namáže, da de včasi vido. On s prston namáže i vido je. Drūjga je pravla: tebé ščejo v lūft pūstiti. On včasi odijde vō. Zdaj so veseli gratali oča i mati. On je odišao zdaj k svojoj materi v loug pa te je ravno nej bilou krala domá, zūo je meč pa gda je krao domou prišao, zápro je mater ino krala v edno hižo, v šteroj sta tūdi mrlá, a on je živjo ešče dugo s svojov ženouv.

47. Palček.*

(Noršinci na Ogerskem.)

Ednook je žijvo eden oča i mati. Njeva sta nej mela decé. Záto je mati Bogá prosila za edno dejte či nej vekše bar kak palec. Boug je poslújno njéno molijtev pa je narodijla edno dejte kak palec velko i dala njemi je iné palček. Oča je bño te na njivi pa nej znao, da je mati dejte narodijla. Gda je domou prišao, čuo je dejte kriječati: oča oča, ne stoupte na mené. Oča malo prestrašen pogleda po hiži pa pijta: što si? a dejte velij: jas sam, japa, sin vaš. A gde si? Eti sam pod pragom. Oča ga prijme v roké i trnok se njemi je radūvao, ar tak málo dejte pa zna gúčati. Gda je odo na njijve delat, vsigdár si ga je seóv zūo, pa gda je odo z gūnci orát, palček je odišao vu vūjo gūnci pa je tan fūckao, popejvao a na njivi je nje gono. Tak je ednook šou oča orát a mali kočiš je odišao gūnci vu vūjo fūckat. Mijmo njij se je pelao eden grof pa je čuo, gde palček fūcka. Grof pijta očo, da što tou fūcka? Kočíš, sin moj, odgovori on. Grof pa pijta: a gde je on? Eti san, zakriči sin. Gde? Eti vu vūji. Grof ga ide gledat i tū ga vijdi, gde sidij notri. A što te je esi zanesao? pijta grof. Jas sam sam prišao. Grof je za tim proso očo za toga kočiša, da njemi dá stou rajnski, či njemi ga dá. A oča je pravo: jas vam ga nemrem, ar sam ga komaj od Bogá doubó. Grof njemi dava dvej stou. Oča ne dá. Edno za drūjgim prijde na jézero. Te njemi je oča pravo: No, da ga ščéte tak meti pa si ga zente. Grof njemi je plaćao pa odišao s palčekom. Grof je bño trij dnij daleč pa gda je domou prišao, pelao ga je gori po stubaj i pokazao ženi: glej, kūjpo sam nam lapca za jezero rajnski. Žena njemi je nato právla: zakaj si tou pripelao esi? Zakaj? zato ár zná lipou fūčkati; bar fūckaj malo, pravo njemi je grof. On je zafūckao tak, da je vse grmelo pa vsi so se njemi čūdili, ar tak mali pa zna tak trnok fūčkati. Palček je bño edno vrejmen v gradi a sledi se njemi je nikaj zamerilo pa je odišao po svejti. On ide ide pa prijde v eden loug; on ide dale pa prijde do touvajov. Oni só ga prijali i dali jesti, ar je trnok lačen bño in pravli só njemi, da more touvaj biti. On je ná to privolo. Ednook só šli touvaji pa palček kradnot. Oni prijdejó k ednomi pavri k štali. Touvaji so njemi pravli: idi tij na okno v štalo, odveži ednoga gūncea pa odpri dveri i vó ga pripelaj. On prijde v štalo a gūnec gda je tou čuo, stano je gori, a palček zakričij: ne stoupi na mené. A touvaji so njemi pravli: ka kričís? odveži ednoga pa odpri dveri. A on ešče bole zakričij: šteroga bi odvezao? Touvaji: šteroga štés, samo

* Prim. Kres IV. str. 560.

hitro. Ljudi só tou čúli i príbežžali k štali a touvaji so odbežžali. Oni idejé notri gledat pa čújejo, da nikák kričij: nejte na mené, a tou je palček krijčao pod pragom. Ljudi só se prestrášili od toga i odbežžali. Palček je zdaj tádi odišao v loug i príjde nazáj k touvajom pa je nje proso jesti. Oni so zdaj jeli edno telico, štero so te vkradnoli, gda so od tistoga pavra odbežžali, ednomi drújgomi pavri. Oni so njemi nej šteli dati jesti, nego so ga odtirali. Dobro, on si pálik nikaj zmijsli, zeme si eden bot pa odíjde tá, gde so telico bujli i kama so drouba vrgli. On vdari po droubaj i zakričij: ne bijte mené nej, nego ejne huncvoté, šteri so vkradnoli. Touvaji so tou čúli pa odbežžali, ar so mislili, da ga što záto bije misléči da je on vkradno. Palček je za tim odišao k stoli, gde so touvaji jeli. On se zdaj dobro najej, zeme níkelko pejnez, kelko je mogao nesti, štere so touvaji tan njáli. Za tim je odišao domou i oči pomágao i sledi je ešče dugo žijvo i huncvoté je búo i ostano.

48. Mati i či postale oslice.

(Budínščina.)

Tak je bil jen otec, bil je jako siromašni, imel je čudaj dece i išli su po svetu. Kad su došli vu jenu šumu, našel je najmlajši vtiča i nesel ga je sobom i kad je došel vu varaš, išel je mimo apoteke a apotekar pital ga je, da li oče vtiča prodati. On veli, da je; a kad ga je apotekar kupil, pogledal je pod perje i videl je napisano, da koj pojé glavu ovoga vtiča, da bu kralj postal, a koj pojé srce, da bu našel saku noč sto cekinov pod svojom glavom. Mislil si je, da bu pojel glavu a žena mu bu pojela srce. Zel je takaj i onoga maloga dečeca i njegovoga brata k sebi, da budu pri njem živelí, dok ne budu vmrlí. A kad je kuharica vtiča temfala, pazili su tí dečki pa kad je odišla v špajzu, zeli su glavu i srce, stareši je pojel glavu a mlajši srce, pa su odišli. Tak je došel mlajši vu jen varaš i išel je v oštariju i dal si je jesti donesti a kad se je najel, legel je na klup i zaspal je a kad se je v jutro zbudil, našel je pod glavom sto cekinov. Onda si je taki kupil konje i kučiju i živel je kak jen grof. Či birtaša se je vu njega zaljubila i oni su se ženili. Mati njegve žene furt je študirala, kak bi mogla srce vun zeti, kajti je bilo vuvek vu njem celo, i skuhala je drač i dala mu je piti a on je srce vun zbluval a ona je zela srce i dala svojoj čeri a od vezda je ona vuvek našla sto cekinov pod svojom glavom. Jen put su rekli, da se idu malo na vodu vozit i kak su tam došli, rekli su, da naj ide on prvi nuter v ladju, i on je išel a kak je v ladju došel, porinuli su ju i on je sam na vodi odletel i pol leta je na vodi živel i došel je do zakletoga vrta. Tam je bil jen stari človek a kad ga je on videl, rekel mu je, da naj slobodno vse jé, samo one šalate ne. A on neje štel

posluhnuti pa je jel, a kak je pojel, taki je bil osel. Onda mu je rekel stavec: zakaj me nisi posluhnul? nek za ov put ti naj bu, i dal mu je druge šalate i taki je postal opet človek. Onda ga je prosil za obodve šalate i odišel je v on varaš gde je bila njegva žena i punica i prodal je ovim ovu šalatu, a kad su one počele jesti, bile su oslice. Onda je on rekel njim: dajte mi ono srce, onda bute opet ljudi. One su mu dale srce a on je rekel: samo vi ostante osli. Kupil si je kola i vozil se je z ovimi osli i išel je brata si iskat, koj je bil kral, a kad ga je našel, živel je pri njem, dok nisu 'si vumrli.

O našem literarnem gospodarstvu.

Spisal *Franco Podgornik.*

Y obče se pripoznava, da se naša literatura v novejšem času krepko razvija. Množenje, vzlasti raznovrstnih časnikov je pač preočitno, da bi moglo ostati to komu prikrito. Z druge strani pa se vendar ponavljajo mnogotere pritožbe, da ne gre vse gladko, kakor bi bilo želeti. Da se osobito slovenskej knjigi ne godi predobro, o tem je najtrdnejši dokaz to, da se prepočasno razpečavajo najboljša dela naših književnikov. In še ponatisi istih del, ki se izdajejo razmerno jako cenó, ne pokupujejo se toliko, da bi se dovoljno izplačevali tiskovni stroški. Pa tudi podpora raznih slovenskih novin ne more biti prekreпка, če se spominjamo na pritožbe, ktere se razglašajo od obroka do obroka.

O uzrokih neugodnih razmer, ktere tlačijo in moré našo literaturo v širjem pomenu, govorilo se je že mnogo. Refrén dotičnih razgovorov pa je bil navadno ta, da se naše občinstvo premalo zanima za vsaktere izdelke slovenskega duha, in tedaj bi trebalo v prvej vrsti boljše agitacije za razširjevanje naših knjig, časnikov in časopisov. Da ni celó med omikanimi Slovenci preveč požrtvovalnosti, je prežalostna resnica; ali res je tudi to, da natančnejše preišljevanje ne kaže o gospodarskej osnovi naše literature v onej obliki, ktero bi želeli in kot narod v skupnosti celó zahtevali tudi v mejah sedanjega občega gospodarstva in v okviru resnično preomejene narodne svobode.

Kakor v drugih narodnogospodarskih oddelkih, treba je popraševati tudi v širjej literaturi, česa imamo premalo za sedanjo stopinjo razvoja, z druge strani pa, česa nam ponujajo literarni podjetniki v preobilici. V tem pogledu utegnemo marsikaj razumeti brez posebnih pojasnil.

Brez dvojbe je odobravati, da se objavlja tudi v ponatisih oni del našega slovstva, ki se je stvarjal v prejšnjih časih in ki ima v odbranih oddelkih veljavo tudi za sedanje in še poznejše rodove. Take zbirke v kakoršnej koli obliki naj se med narodom razširjajo tudi zaradi nižje cene, ker se izvršujejo malo da ne prek in prek brez vsake nagrade, in to že vsled tega, ker so dotični pisatelji večinoma pomrli. Ponatise pa ob enem delujejo kot plodoviti kapital sosebno še na sedanje pisatelje.

V tem smislu uceplja tudi „narodno blago“ novih mislij pisateljem, in torej je nabiranje in ponatiskavanje istega blaga nadaljevati brez vsakih pomislekov. S ponatise starejše literature in pa vsakovrstnih narodnih snovij stopimo z narodom v naravno, nepretržno zvezo. Za enako zvezo pa nam je skrbeti še iz tehtnejših razlogov gledé na sedanjost. Pristransko bi bilo gledati na dotiko s predniki, zvezo istodobne skupnosti ali vsestransko gibanje sovrstnikov pa prezirati, a vendar je naša literatura sedanje dobe jako podobna zvananjej geografskej in političnej razkovanosti našega naroda.

Pojedine knjige se objavljajo ne kot nasledek skupno narodnih načrtov, ampak kot osamljena, samostojna podjetja. Časniki se ozirajo v najboljšem primeru na svoje posebno ožje okrožje in zanemarjajo mnogokaj, kar bi bilo pojasnjevati v interesu skupnega naroda. Za ta del pogrešamo torej kljubu velikej množini domačih novin še poseben list, čegar zasluga bi bila že zaraditega velika, ker bi Slovincem vsaj vsak teden dajal nepristranski pregled vseh važnejših člankov in novic, ki se v teku vsakega tedna raztreseni objavljajo po naših časnikih.

Z druge strani ni na Slovenskem občega političnega društva ali vodstva, katero bi v skupnosti zavračalo napake in od slučaja do slučaja narekovalo novinam složno razgovarjanje in postopanje ter tako v resnici vodilo narod. Časniki so zaraditega brez vsake skupne vezi, in njih uspeh je nepopoln. Zategadel bi bilo velike vrednosti osnovati list, ki bi ne izročal osobito slovenskim omikancem samo dovoljnega tedenskega pregleda o gibanji vseh naših novin, ampak on bi naj ob enem presojevali dotične razprave, ukrepe, dogodke ter bi konečno sprožal sam plodovite misli in kazal pot v onem smislu, v katerem bi nas moralo drugače voditi skupno politično društvo. Tako bi ta list zabranjeval tudi neopravičeno strankarstvo in služil kot zavetje napadencem, ki se ne morejo braniti po drugod. Namen v tem smislu pa bi se dosegel samo, ko bi mu stopili na čelo kot sodelavci najodličnejši in najnesebičnejši slovenski rodoljubi.

Kakor je opravičena zahteva takega kritičnega političnega oglednika, kateri bi združeval ob enem tudi posel občé literarne kritike o vsem našem slovstvu, ravno tako umevno je pa tudi, da plačuje slovenski narod za nektere liste nepotreben, torej že zaraditega jako drag davek.

Priznано je, da se slovenski narod drži v občé enih in istih načel gledé na svojo ožjo domovino, gledé na državo in vero. Ona glasila tedaj, ktera hočejo zastopati skupni narod, bila bi v množnem številu, in če tudi samo v dvobroji, popolnoma odveč, ko bi se znali sporazumeti slovenski rojaki ter v resnici združiti se tudi v narodnogospodarskem oziru. Kakor bi bilo modrejše zadovoljiti se z enim samim političnim dnevnikom, enako bi zadostoval po en list na vse druge strani. Vsaka pokrajina je skupnost in celota zá-se; torej je v namen, da se narod na široko najuspešnejše budi, jako primerno, da uživa tudi vsaka autonomna dežela slovenska dobrote specifično svojega lista. Prava organizacija bi ne dopuščala več nego eden sam kmetijski list za vse dežele skupaj; kajti razlike niso take, da bi ne mogel tak časnik ustrezati skupnosti našega naroda. Za druge narodnogospodarske oddelke pa bi bilo dovolj, ko bi se obrtnija, kupčija in vsi denarstveni oddelki združili za en list, in bi bilo po največ še dovoliti, da bi ves delavski stan slovenskega rodú od tal naprej poučeval in vodil en sam delavski list. Ta bi bil vreden podpore tudi zaraditega, da bi se naši težaki obvarovali nezdravih nauk in razpotij, ki se razkrivajo sosebno poslednji čas pri drugih narodih.

Zaradi enotnih načel ni dalje opravičeno, da se slovenskim učiteljem vsiljujejo celé trije listi! Eden sam bi jim ustrezal vsled nižje cene in po notranjosti v večjej meri. Potrata prav škodljiva je potém tudi, podpirati več kot eden humorističen list, kateri bi utegnil veseliti in poučevati rojake v vseh slovenskih pokrajinah, ko bi mu isto tako dajali pomoči od vseh strani.

Gledé na leposlovne in znanstvene liste so nam jo doslej vendar bolje pogodili, ker se bolj in bolj delé v specifične naloge, tako da ni drug drugemu na potu, če se prav umejo. Še mladi „Slovan“ obdeluje omikancem našim jako koristne snovi, kakor jih v tem obsegu ne morejo razpravljati drugi listi. „Ljubljanski Zvon“ se sam po sebi nagiblje bolj na specifično leposlovno polje, in „Kres“ jo je zopet sam po sebi ukrenol bolj na znanstveno pot. Poslednja mu je toliko primernejša, ker nimajo naši znanstveni strokovnjaki nobenega specifičnega lista, in zategadel je vsak teh listov z razdeljenimi nalogami posebne podpore vreden od strani slovenskega naobraženstva v občé.

Iz kratko naznačenih potij je razvidno, da bi bilo možno izhajati brez vsake konkurence, ktera je jako škodljiva, kedar brezpotrebno cepi duševno in gmotno podporo. Poslednjo slovenski narod itak skopo odmerja domačemu slovstvu. Kdor bi pa menil, da ni možno stvarjati dobrih literarnih izdelkov brez konkurence v podjetjih za ene in iste namere, naj se ozre na družbo sv. Mohorja in videl bo, da zdrava organizacija tudi kaj premore. Opravičujoč po več listov za eno in isto namero in potrebo, morali bi priti dosledno tudi do zahteve, da se nam ustanové poleg Matice slovenske in družbe sv. Mohorja še vstrični zavodi teh družb, in mi bi morali konečno zahtevati, da nam vsaka autonomna dežela vstvari vsaj še po eden list, in v obče, da se pridruži k doslej osamljenim listom vsaj še po eden tovariš enake vrste.

Iz take absurdnosti je že jasno, da je lažje zagovarjati konkurenco, nego pa jo dejanski uvesti. In tako uči že sama potreba, da smo tú pa tam nehoté previdnejši in varčnejši. Konkurenca, enotna načela, velikost naroda, potreba vodilnega lista in v obče tu na kratko omenjene strani zahtevale bi še širjih pojasnil; ali na tem mestu je veliko važnejše, da razkrijemo kolikor toliko gospodarsko stanje naše literature pri kore-nini. V ta namen pa nam je poštovati vse one sile, od katerih je zavisno umnejše gospodarstvo, torej tudi srečnejši razvoj našega skupnega slovstva.

I.

Najzanesljivejše znamenje o ugodnem ali neugodnem stanju kake gospodarske stroke vidi se v večjej ali manjšej zadovoljnosti vseh vrst udeležencev pri istej stroki. Sedanje stanje literarnega gospodarstva na Slovenskem pa ne kaže, če izvzamemo družbo sv. Mohorja, na nobeno stran posebno jasnega obraza. Poštevajmo knjige ali časopise, povsod slišimo samo pritožbe prvih in pravih delavcev, to je literatov, potem knjigarjev in uživalcev literarnega blaga ali isto blago kupujočega občinstva. Dejanska resnica je, da naši knjigopisci ne dobivajo založnikov, izvzemši kako šolsko knjigo, o kterej dajejo tu pa tam šolske uredbe nekaj upanja, da se utegnejo razpečati. Pa še v tem primeru morajo pisatelji večjidel sami ostati založniki, in tudi če jim vlada nekaj podpore odmeri, so še vedno v nevarnosti, da bodo imeli gmotno izgubo, ne gledé na to, da se za spisovanje in izdajanje trudijo po največ brez vsake odškodnine. Še med najboljšimi novejšimi pesniki je znan le eden sam, ktereга pesni so takoj po tisku pošle med narod in kteremu ponujajo za druge izdaje založniki nekoliko primernejše odškodnine.

Tudi našega časopisja ne zalagajo knjigarji, ampak pisatelji in rodoljubi sami. Knjigarji samo prodajajo za visoke odstotke naše lite-

rarne izdelke in se še pritožujejo, da nimajo dobičkov z nami. Narod pa, ki kupuje duševna dela, je najbolj nezadovoljen zaradi draginje ter želi, da bi dobival dušne hrane po nižji ceni. Podjetne in rodoljubne moči se z neznatnim uspehom trudijo, da bi šlo delo od rok, in tako se nam razkriva na več stranij velika, dà prevelika revščina v našem literarnem gospodarstvu. Literarni podjetniki na Slovenskem so menda najskromnejši na svetu in so zadovoljni, samo da poprek stroške pokrivajo. A kaj bi se godilo, ko bi morali vsakovrstne pisateljske moči za njih trud primerno odškodovati! Narod se je razvadil ter terja od naših podjetij iste zvananje literarne oblike za isto, če ne še nižjo ceno, kakor so one, ktere zasledujejo pri velikih kulturnih narodih; a slovenska beroča duša ne pomisli, da pravega delavca ali stvarnika snovi, katero dobi v berilo, niti v najmanjšej razmeri plačala ni! Očitno je tedaj, da naše literarno gospodarstvo ni v onem razmerji in redu, ki ga zahteva pravilni system tudi današnje ekonomije civilizovanih narodov, in naši literati so v tem oziru v najslabšem položaji.

Za sedanje naše razmere gledé na literarne delavce še principa za deljenje opravil ne moremo sprejeti. Kjer se opravila delé, tam mora biti tudi priskrbljen zaslužek delavcem, ki se svojega posla poprijetljejo po različnih oddelkih opravil. Pri nas pa ne moremo imeti pisateljev po poklici ali stanu, že zató ne, ker jih kot takih ne moremo samostojno preživiti. Če izznamemo nekoliko uredniških delavcev, morajo vsi drugi slovenski literati imeti svojo gmotno zaslombo v dohodkih od drugod. Slovenskih urednikov, če so vestni, pa ne more zaradi njih plače nihče, kdor njihove dolžnosti in posel prav pozna, zavidati; zakaj njih zaslužek je v pravem pomenu besede krvav in jim v resnici tudi krajša življenje. Kajti oni morajo misliti in delati, kakor da bi bili vsevedoči in železne narave vrhu tega, da jih zvijače nasprotnikov vedno razgrevajo zaradi nepoštene taktike. Občinstvo zvali na urednike vse časniške dolžnosti, potém pa še méni, da imajo lahek posel. Ureduje se, kar se dobi, a slovenski urednik mora pri političnih listih snovi sam stvarjati pogostoma v tolikej meri, da ni urednik, ampak tlačan najhujše vrste.

Drugim pisateljem, kateri morejo svoje spise oddajati proti nagradi, pa se tudi le malo odškodnine odmerja za njih trud. Zaradi majhnih dohodkov pri raznih literarnih podjetjih usojajo poslednja poprečno po enem in istem kopitu odškodnino, kar pa je prav za prav krivično. Spisi namreč, tudi gledé na enako sposobnost in plodovitost pisateljev, zahtevajo po različnosti snovi tudi različno dolgega, utrudnega preiskovanja, mišljenja in konečnega urejevanja. Najtežavnejše naloge zavzamejo pogostoma v izvršenej obliki razmerno po najmanj prostora tiskanih pól. Vzlasti znanstvenim spisom se v tem oziru krivica godi nasproti lepo-

slovnim tvorbam, ktere navadno več zevajočega prostora poberejo. In kakoršni so navadno te vrste umotvori! Mislim pa, da nikakor ne prizadevajo onih naporov, ktere imajo v resnici mnogi znanstveni sestavki. Mi ne menimo toliko onih spisov, ki se snujejo iz dognanih resnic za obči pouk, kolikor razprave one vrste, ktere so sad lastnega preiskavanja in dolgega premišljevanja in ktere občinstvu ob enem nekaj izvirnega izročé in dotično literaturo v resnici obogatijo.

Pa ne na to, ne na ono stran ni pri nas primerne odškodnine iskati. Navadno ne dobivajo nobene nagrade raznovrstni sestavki, članki in dopisi naših političnih in enake vrste listov. Tega, kar se tú rednim sodelavcem plačuje, ni poštovati in bolje je, da svet o takih plačah nikdar nič ne zvé! O samo prilično poslanih in pošiljanih dopisih ali razpravah pa še govoriti ni, ker za te se nikdar še niti pisni niti poštni stroški ne povračajo.

Sreča je velika, da rodoljubje in požrtvovalnost mnogo premore. Na prvem mestu je rodoljubnosti pripisovati, da je naša literatura v širjem pomenu besede dospela do sedanjega razvoja. Pa tudi vir rodoljubnosti bil bi že na mnogo stranij usahnoł, ko bi plodoviti pisatelji ne bili v drugih službah, ktere jim priskrbľjujajo vsakdanjega kruha ter jim dajejo vsaj toliko oddiha, da primejo iz ljubezni do naroda za pero in mu posvetijo one ure, ktere svojemu življenju tako rekoč ukradejo. V resnici, če komu, mora se slovenski narod ravno svojim raznovrstnim peresnim delavcem hvaležnega skazovati, kajti brez njih bi ne bil dosegel dosedanje poprečne zavesti in omike. Namesto tedaj nasproti listom in knjigam, kakor se doslej gmotno podpirajo, razodevati nevoljo zaradi nepopolnosti in revnosti, moral bi narod zadovoljen biti, da se mu za plačo, ki jo on daje v skupnosti, še toliko ponuja.

Čudno pa je vendar, da se ravno od pisateljev slovenskih zahteva največja požrtvovalnost, za katero še poročta ni, da bi dotičnike moralno, v časti in spoštovanji, odškodovala. Dočim drugi omikanci našega naroda, kakor na pr. odvetniki, zdravniki, strogo zahtevajo dragega plačila za vsako črko in vsak korak, ki ga storijo, naj bi pisatelji ostali brez vsakega gmotnega priznanja! Naši javni zastopniki, ki se ne jemljejo navadno iz vrste pisateljskih močij, dobivajo častni odmev veselja in zadovoljnosti narodove za vsak stavek, ki ga njemu v prid javno izpregovoré, in pogostoma dobivajo isti zastopniki tudi dejansko gmotno odškodnino ter dospó do višjih stopinj javnih častij; pisatelji pa, ki se trudijo ves narod in celó javne zastopnike voditi, naj bi pa delali brez takih gmotnih zadostil!

Naši pisatelji so se morali enako drugim izobražencem, ki terjajo za svoje delo plačila, brez podpore, ktera bi neposredno izvirala iz skup-

nosti narodove, sposobiti za svoj posel. Še v zrelem življenji potrosijo brez iste narodove podpore velike svote za svoje knjižnice, in ti bi naj torej edini brez odškodnine delovali! V resnici jim pisateljstvo ne izplača še knjig, ktere si nakupujejo v pripravo za spise narodu posvečene.

Pisatelj je v korenini vendar delavec, ki potroša za svoje izdelke časa, telesnega živeža in najboljših duševnih močij; po pravilih, ktera težakom dnino odmerjajo, moral bi tudi literat svoje plačilo prisluziti. Torej ravná naše literarno gospodarstvo s prvimi književnimi delavci slabše, nego tovarniška podjetništva v najhujših časih, v dobah polomov ali kriz dotičnih obrtnij. Razložek je tedaj ta, da je polom pri drugih gospodarskih oddelkih bolj ali manj samo začasen in minljiv in da se delavci povrnejo v prejšnje ugodnejše razmere zaslužka, ali slovensko literarno gospodarstvo je gledé na pisatelje v položnji stalnih kriz, torej pri dosedanjej uredbi v stanji bolezni, ktera sama najbolj dokazuje, da naša literarna ekonomija potrebuje in zahteva preustrojbe. Kajti s strogo narodnogospodarskega stališča se je bati, da bo naša literatura tudi zaradi neugodnega stanja pisateljskih delavcev škodo trpela v svojem razvijanju in da požrtvovalnost, ki se zahteva čez mero ravno od te strani, polagoma opeša na škodo narodovo. Slabe nasledke vidimo že sedaj v brezplačnem sodelovanji pri raznih narodno-političnih časnikih. Dopisniki so redki, ki bi iz enega in istega še večjega kraja zvesto poročali o vseh dogodkih enega in istega leta v eden in isti list. Enako neredno vrsté se članki in podlistki tudi v naših dnevnikih, in ta skrb dela pojedinim urednikom največjo preglavico; kajti najhujša krivica se godi urednikom, ako občinstvo zahteva, da bi eden in isti urednik dan za dnevom sam članke koval.

Pa ne naštevajmo neizogibno neugodnih nasledkov, ki so sami po sebi umevni. Mi smo le hoteli neugodno stanje naših literatov razjasniti in pobiti krive in krivične misli, ki so na to stran raztrošene celó med omikanim delom našega naroda. Ali ni predrznost tudi v tem, da pogostoma pojedinec ustanovi list za svoje namene, a potém zahteva, naj se literati žrtvujejo, ne da bi vedeli, v koliko bo njih požrtvovalnost obrnena v narodovo korist? Kakor je zdaj nekaj naših listov uredovanih, morali bi v njih največ ravno oni delovati, kteri rabijo te liste za svoje namere. Namesto tega pa potiskajo rajši druge na oder — ne! — na oder tekajo sami; hoteli smo reči, da naganjajo druge, naj bi njim na ljubo celó v nevarnost postavljali se in njim ugodno pisali v določenih organih. Taka očitna sebičnost pa se močno pregrešuje proti požrtvovalnosti resničnih rodoljubov, in posledica je, da se poslednjih poprime opravičena nevolja in jeza in da opusté, kar bi bili narodu na ljubo še dalje izvrševali. Sukajmo pa jo konečno, kakor hočemo, vedno nas sili nerazmerje med delom in plačo naših pisateljev do potrebne izpremembe

v tem pogledu, in to posebno za politično literarno delovanje. Ravno to vprašanje pa je tako v tesnej zvezi z drugimi deli našega literarnega gospodarstva, da ga ni možno niti theoretično, niti dejanski rešiti, če ne razvozlamo še drugih vprašanj.

(Dalje pride.)

O narodnih pesnih koroških Slovencev.

Spisal *J. Scheinigg.*

(Dalje.)

Narodna pesen je pristno zrcalo narodnega života. Kar narod misli in čuti, sliši in vidi, predočujejo nam njegove pesni. One opisujejo šege in navade, vero in vraže, omiko in zgodovino naroda.

Omeniti imamo še nekaj manje važnih stvari. Najprvo o zlahti. Kjer je narod še nepokvarjen, jako čišla sorodščino. Ljudje so si tako dolgo zlahta, da ne vedó več, po čem in kako; govore samo: v totej hiši smo si tudi zlahta.

Človeka, ki nima sorodnikov, imajo za siromaka, nevrednega, da se ga usmiliš. Lepo nam to misel izraža stara legenda znana po Zilskem in v Kanalu:

Marija po puli prangava,
Srečala je stva popotnika.

Koj je rekva roža Marija:
Oj kan se vidva pojdata?

„Midva greva v mesto Jeruzalem
Bova Ježiš štriče splietava.“

Koj je rekva roža Marija:
Liepo vaji prosim popotnika,

Ne splietejta štriče preojstre,
Da bo Ježiš vožej trpov je.

„Koj je nama za Ježiša,
Saj Ježiš nama žvahta ni.

Saj nema bratov, sester nič,
Da bi se Ježiš smllu jin.

Saj se sači čovak žvahte ma
Sam Ježiš in Marija je nemata.“

Petkrat ponavlja se isti začetek. Marija popraša je popotnika, kam gresta. Odgovarjata, da gresta v Jeruzalem, da bota „Ježiši gajzle, krono splictava, križ in žreble devava,“ a vselej pristavljata, da vsak človek zlahto ima, samo Ježiš in Marija je nimata.

Tudi botrinstvo imajo Slovenci v velikej časti. M. Majar poroča: „V Koroškij imajo za velik greh, prepirati se z botrino; ako kdo pripoveduje, da se je pričkal s kumom, vsegdar obžalujóč pristavi: vidite, z njim sva si še kotrina. Odtod je slovenska prislovica: Ženi se bližje ko moreš, botrini se dalje ko moreš, — kakor da bi hotel reči, da bodeš nevesto dobro poznal in da se ne bodeš prepiral z botrino. Boter z botro blodno grešiti, šteje se med tri največje grehe. To kaže pesen imenovana: Zlata češčena si Marija, ki jo je zapisal Majar v Goričah pri Zili. — Marija je duše iz vic klicala in:

Vse duše so gori shajale,
Samo tri so notre ostajale.
Še tiste so močno jokale.
Kaj je tistim trem dušam b'lo?
Jena je koter s kotro grešila,
Jena je družje vmorila,
Jena je na Bogu obupala.*

Da je bilo med koroškimi Slovenci pobratimstvo domá, znamo iz Majarjevega poročila: „Koroški Slovenci se pobratijo in Slovenke posestrijo. Pobratjeni zovejo se bratje in sestre. Pobratjeni Slovenci imajo se za zlahto, podpirajo se v potrebah, kakor prava zlahta. Pri Zili se vabijo na obed o crkovnem žegnanji. Ako se hočeta pri Zili dva pobratiti, napijeta si vina na zdravje rekóč: Bodiva si brata? No masti Bog brat! to je: pomozi ti Bog. V Roži greste ženski hoteči posestriti se k duhovniku, daste za sv. mašo in si obljubite, da hoče ona izmed njiju, ki bode družico preživela, skrbeti, da se bere za umrlo še ena sv. maša. Pri Zili se drugače posestrujejo: Vsaka vzame čašo vina, rani se na srednjem prstu in pusti tri kapljice krvi kanoti v vino in tako nazdravi svojej prihodnjaj sestri. Tako je po starej šegi in navadi.“ Dandanašnji nahajamo samo spomine na ta običaj. V narodnej pesni moremo še zasledovati tu pa tam kak ostanek. Koroški Slovenci so pozabili, kolikor se dá iz pesnij soditi, dotične besede in prevzeli mesto njih od sosednjih Nemcev izposojene tujke. Izrazi: špan, španič, španinja, španovanje, izpodrinoli so pobratima in pobratimstvo.

To se je zgodilo precej zgodaj, kajti španiča nahajaš že v starih pesnih:

Jaz pojdam klicat španiča
Da ničoj ves kam pojdava,
ali
Španič moj, kaj ti jaz povém?
Pojdi dreve ves zmeno.

V boji čutil se je vojak pogumnejšega, ako mu je stal na strani španič; zatorej si poišče španiča, ki mu najlažje pomaga:

Al jes pobič v vojsko pojdan
Saj ne pojdan ko jes sam,
Z meno pojde še Marija
Ježiš bode pa moj špan.

Izmed sorodnikov omenja narodna pesen večkrat tudi mačeho. Opisuje se tudi v naših pesnih isto tako, kakor v drugih narodih. Vendar pesni enake „Jerici“ nisem mogel zaslediti. Mačeha je — huda; s tem je povedano vse o njej. Fant poslavlja se od ljubice in naroča jej:

Oh ne vdajaj se, oh ne vdajaj se,
Počaj en' leto, dve na me,

a deklica mu odgovarja:

Jaz pa čakati več ne mô (morem)
Imam eveč hudo mačeho,
Bom koj vdava se, bom pustiva te
Ti pa ne žinjaj več na me.

V pesni legendarnega značaja: „Marija in ribica“ odgovarja ribica:

Mene je pa sem (v morje) vpravila
Moja huda mačeha.

Precej motivov narodnim pesnim podaje voznik in vozarjeuje sploh. Voznik odhaja; zvesta žena mu brani, ker se zá-nj boji:

Ne hodi kramar v Pergamo
Tam so masa hudi ljudi.

Ponosen je voznik, ako ima lepe konjiče in lepo vozno opravo; zato prepeva fant:

Pod sédvam je šimel
Na stráni pa prám
Pogléj me ti dévca
Kak fúratí znám,

ali

Mam šimlasta kónjea
Pa vienarski cájg,
Ko bi dévca to védva
Kaj bi méva za 'n frájd.

Dolgo je že voznik na potu in težko ga pričakuje deklica:

Da bi bila lepa ura
Da bi sijala svetla luna
Ko bo prišel moj furman mov.

In ko se vrne, ide mu nasproti, pomaga izpreči konje, vodi ga v sobo, kjer je pripravljena jed in pijača za utrujenega voznika. Zgodi se pa tudi, da se mu je med tem, ko je on „bural“ v daljne kraje, žena nezvestnica izneverila. Ko pride vesel, pobegnola je žena s tremi tujci.

Vozarjenje je prinašalo v prejšnjih časih lepega dobička. Vzlasti Žiljani so vozili od Beljaka po Kanalskem v Trst in na Laško les in železnino, nazaj pa žito, fine izdelke in vino. Črez Tursko pogorje (Tauern) pa so tovorili s tovrnimi konji:

Moj pobič bura, v Vaše gre
Gor tja v gorenje brajde,

ali

Kranjci so vsi kramarji
Žiljani pa vsi žamarji (= Säumer).

V drugej pesmici beremo:

Žamar mi črez Ture bura
Žamar lep, žamar mlad.

Der mi žamar mov pribura
Lepo vrišče noj poje.

V novejših imenuje se pogosto štajerska dežela, štajerska cesta t. j. cesta od Maribora do Celovca, po kateri so vozili štajersko vino:

Po štajarskej cesti
Moj vóz rad teče
Je 'na štajarska dečva
Napregla konje.

Ko so se Slovenci naselili po pokrajinah, kjer bivajo sedaj, bili so poljedelci, poljanci, poljaki. Rokodelcev niso imeli. Vso obleko in tudi večji del hišne oprave preskrbel si je slovenski kmet sam. Odtod se je ohranila po mnogih vaseh takozvana domača obrtniža. Rokodelci so bili brez izjeme tujci t. j. Nemci, kar spričujejo pred vsem dotični nemški izrazi med Slovenci. Naravno je tedaj, da prosto ljudstvo ni spoštovalo rokodelcev in rado se ponorčevalo z njimi. Naročito nagaja se v narodnej pesni šiviljam, krojačem in črevljarjem; pa tudi drugim:

Šostar me prosi, da bi rajat šla z njim
Z njim pa ne grem.

Šostarji, oni so čudni ljudi:
Po smoli smrdi.

Žnidar me prosi, da bi rajat šla z njim
Z njim pa ne grem.

Žnidarji, oni so čudni ljudi:
Po žverci smrdi.

Štamec me prosi, da bi rajat šla z njim
Z njim pa ne grem.

Štameci oj štameci so čudni ljudi:
Po maltri smrdi.

Kavec me prosi, da bi rajat šla z njim
Z njim pa ne grem.

Kavci oj kavci so čudni ljudi:
Po ilihiti smrdi.

Tudi pisarja noče, ker po črnilu smrdi; samo natakar jej ugaja,
„ker po vinci diši“.

Še dandanes kmetski fantje pisano gledajo delavce po fužinah in
tovarnah. Poskočnica poje na pr. o borovljskih puškarjih takó-le:

Oče se krégajo
Máti mrmrájo
Da páverske décle
Pileje májo.

Tem in enakim zabavljam imajo se prištevati tudi one, ki so se
izcimile iz medsebojnega mrženja raznih slovenskih zadrug.

Vsaka vas vé in zna o svojih sosedih nekaj smešnega ali zbadljivega
zapeti. Vzlasti fantje vasovalci pikajo se s štirivrstičnimi puščicami.

Izmed daljših pesnij je razširjena „Pesen od Dolanskega jeza“ ali
„Kako so Dravi rov kopali“ in slaba jej inačica „Pesen od Glinskega
jeza“ in „Težave v Srejah“. Posebno pomenljiva je prva, zložena začetkom
tekočega veka po narodnem pevci v Zagorjah. Njena vsebina je
jako zbadljiva kmetska šala nad mestno gospodo in gosposko, ki so
skušali Dravo v nov rov nagnati:

To pogledjte modre gvale	Saj je biva vsolej Drava
So študirane brez cale,	Cievo sama svoja frava
Oni hočejo storiti	Jo pa mien'jo prekopati
Kar še ni bvo na svjeti.	Noj v en mihen rov nagnati.

Potém se opisuje delo samo; tri sto ljudij zbral je inženir, ki ga
je poslala gosposka iz Celovca; iz šest „griftov“ morali so kmetje tlako
delati; skopali so nov prekop in obdali ga z jezovi; ali kaj pomaga:

Storjeno je vse brez tadva,	Ne bo dovgo tam ostava,
Drava še ni noter padva	Pojde spet, čir se bo sprava,
Gre še koj po svojem rovi	Drava nuca velko pvaca
Nič ne mara za te novi.	Na skopan rov nič ne šaca.

V poskočnicah opažamo lahko nasprotje med Poljanci in Gorjanci
(Rutarjani). Gorjanec se oproščeva:

Da sem lih Rutarjan
Sem vender prav storjan,
Roče mam, noje mam,
Ljubiti znam.

ali

Dá sem lih Rutarján
Dévo na polji mám,
Júckam, pejam
Po polji ravnám.

Gorjankam očita štirivrstičnica, da so lepe in se rade lišpajo in da so ošabne:

Gorjancice so dró lepé
Pá nezmérno ófertné,
Jaz pójdem pá v ravno poljé
Po éno závbrno deklé.

ali

Gorjánke, Gorjánke
Majo rájdaste jánke,
Majo rájde drobné,
So prenóřile mé.

Po zgornjem Roži in na Zili predbacivajo spodnjim Rožanom, da slabo gospodarijo in ne „marjajo prav“, temveč „čekljajo“. Tudi v Podjunskem so slične poskočnice domá.

Unkraj Dráve
So décle rujáve
Sémkraj od Péce
So bílo-rudéce.

ali

Na ónem kraji Dráve
So veléce tažáve
Na tam kráji jih néi
Ko smo póbi lepi.

Kaj nam poroča narodna pesen o noši koroških Slovencev? Stara narodna noša je po Roži in po Podjunskem že zdavna izginola. Ziljani pa so jo ohranili do najnovejših časov, dasi je cesarica Marija Terezija prepovedala in preganjala nošo zilskih deklet iz moralnih ozirrov. Videla se jej je kratka obleka, ki sega do kolen, nenravna. V pesni omenjenej v tretjem članku naštevajo se tí-le posamni deli ženske obleke zilske:

Prinesel sem tí črevelce	Prinesel sem tí volšpateč
Oj črevelce prav prajzaršéce,	Oj volšpateč lep landrarsšéi,
Prinesel sem tí stumfiče	Prinesel sem tí burtašéč
Oj stumfiče prav purgarsšéce,	Oj burtašéč lep prižani,
Prinesel sem tí pantelée	Prinesel sem tí pintelč lep
Oj pantelée prav židaste,	Oj pintelč lep prav zmódvani,
Prinesel sem tí unterfat	Prinesel sem tí paseč lep
Oj unterfat lep pavelnast,	Paseč lep prav zavspersšéi.

Iz druge pesni vidimo, da je kupil fant dekletu: lepe črevlje, bele „štunfe“, „miederč“ ko kri, in tretja navaja „jopico, drobno na bavde“. Jopica imenuje se še v drugej pesni: sukñjica.

Ziljanka se ne dopada fantu Rožanu, ker nosi prekratko obleko:

Nóčem Ziljánko,
Ma prekratko jánko;
Rožánko bom móv (imel),
Ma jánko do tóv (do tal).

Kanalski fant opisuje svoje dekle takó-le:

Drúkasta čikelca,
Žlabánka ta práva,
Tista je ljúbica
Mója ta práva.

ali

Ma cicasto janko,
Se plazí za njo,
Sem se noter zapledel,
Da venkaj ne mo.

Gorjanke pa nosijo „rajdaste, rajdičaste, cicaste janke“, ki imajo „rajde drobne“. Ziljanski črevlji stare šege se omenjajo dvakrat:

Od Celóvca do Bláka
Nobéna ni túka,
Ko je dééva mojá
Kí na snóle črevlje má,

in

Deéva ma pa čreveléce,
Črevlje s srebrom okováne.

Pozabiti ne smemo robca, kojemu pravijo „hadrea“ ali „facanetelj“. O praznikih nosi dekle „židano, židasto, rozaforb hadreco“. Izmed krasotja navaja narodna pesen pogostoma prstan (rinčico) in enkrat „koravde“, ki je nosi dekle okoli vratú.

Manje na tanko opisuje narodna pesen moško obleko. Kmetški fant nosí suknjico, jopič, jopico, lajbič (telovnik), ki je o praznikih „židan“; „fajn klobuk“, okoli ktereга je dekle ovilo svilnato žogico in pripelo z „medenco“ lep zelen „pušlec“. Okoli vrata ima židano „hadreco“. Obuvali so v prejšnjih časih črevlje, kakoršni se vidijo pri Ziljanih, sedaj pa škornje. Da nosijo na kmetih fantje in dekleta pri vsakdanjem delu coklje, ni treba še posebej omenjati. Fant norčuje se sam sebój:

Petnajst parov coklov strgal
Ko sem pobič vas hodil;
Za pet rajniš žrebljev zgubil
Ki sem jih pobič v cokljah imel.

Razloček med kmetico in ženo rokodelčevó izraža se kratko, a točno:

Méva pávrinja biti,
Rajši píleja mám,
Meva cókle nositi
Rajši črevelce mám.

O pijači naj se zapamti, da nahajamo v starih pesnih le vino; na Zili so bile domá lepe pesni v slavo vinskeje kapljici:

Le pijmo ga en glaž bel (ali) dva,
Saj nam ga le sam Jezus da:
[: Oj prežlahтна vinska trta,
K' je veselje mojga srca.:]

Der se vinska trta zeleni,
Se sam Jezus veseli.

Črez morje je pripelana
Na hribre je zasajena.

Še mešnik ne more našo brat
More sladko vince zraven staf.

Ta pesmica je izvornik, ki je služil Slomšeku v podlago znane pesni: Na svetu lepše rožice ni, Kakor je vinska trta. V modernih poskočnicah pa se šopiri — žganje, kar sedanje razmere po Koroškem jasno osvetljuje:

Al jaz v oštarijo grem
Glažek žganja ven spijem,
Žena se krega osem dni,
Bel (ali) se dalj pokoja ni.

ali

Le tóta jaz pójdem
Čir Dráva teče,
Majo vino in žganje
In mójo deklé.

Bórno jaz hávžjem,
Žganje jaz rád pijém,
Dečva pa krega se,
Dá kna vnrjém.

ali

Vsače petek jutr'
Zmedem en velik putr
V soboto ga pa predam
Da mož za žganje ma.

(Konec pride.)

Grof A. S. Uvarov, ruski arheolog.

Starinoslovje se je v novejšem času kaj lepo razvilo pri vseh kulturnih narodih, vendar pa se menda nikjer ne goji s tako ljubavjo, kakor dandanes v Rusiji. Tukaj podpira to znanost država z velikimi svotami, še več pa storé v tem pogledu zasebni bogataši. A kar je še najlepše, med ruskim plemstvom nahajajo se možje, ki potrosijo mnogo na to znanost, pa tudi sami iztražujejo prošlost ruske zemlje. Med take velikaše moramo brojiti tudi na početku tega leta umrlega grofa A. S. Uvarova. Smrt njegova je prišla nepričakovana, kajti pokojnik še ni bil star; tembolj je razžalostila vsako rodoljubno slovansko srce, posebno pa one, ki se bavijo z rusko in sploh slovansko znanostjo. Za nas Slovence pa je izguba tega moža še tem večja, ker je bil pokojnik obiskal tudi Slovensko in sosednjo Hrvatsko ter imel tukaj med učenjaki celó znancev. Zavoljo tega hočem v kratko načrtati delovanje tega znamenitega ruskega učenjaka in njegove rodovine, ki je za rusko znanost in književnost sploh velike važnosti.

Uvarovi so stara rodovina, ki pa izhaja iz tatarskega pokolenja, kakor še mnoge druge obitelji, na pr. Urusovi, Apraksini, Jermolovi, Daškovi, Širinski, Bibikovi, Mordvinovi, Karavisini itd. Praded Uvarovih je izstopil iz zveze z zlatno hordo (Mongoli)¹, pa pristopil na rusko stran. Rodovina njihova izhaja od Minčaka Kasajeva in Uvara, ki je iz zlatne horde pobegnol k velikemu knezu Vasiliju I. Dimitrijeviču (1389 — 1424)² ter tako postal ruski dvorjanin (plemenitaš).

Oče pokojnega Uvarova Sergij Semenovič je posebno proslavil svojo rodbino v znanosti in književnosti; bil je tudi kot minister in predsednik akademije znanostij in umetnostij v Petrogradu. Ded njihov pa je bil pobočnik carice Katarine II. Sergij Uvarov je bil v ministerstvu za zvananje zadeve na Dunaji na početku tega stoletja, a l. 1809. so ga poslali v Pariz k ruskemu poslanstvu za tajnika. Ali znanost ga je bolj zanimala, nego prevrtljiva diplomacija; zatorej je že leta 1810. sestavil osnovo azijske akademije, ki je bila l. 1823. oživotvorjena kot „zavod za iztočne jezike“. V tem zavodu se pripravljajo mladi ljudje za diplomatske činovnike v Aziji. Kmalu potém je napisal Sergij Uvarov historično-filologično razpravo: „Ob elevzinskih tainstvah“. L. 1816. ga je izbrala francoska akademija (Institut) za svojega člana, a v Rusiji je postal predsednik akademije znanostij in predstojnik prosvete v petro-

¹ Glej mojo razpravo: Rusija pod tatarsko nadvlado. „Slovenski Narod“ l. 1876. štev. 15—18.

² Vasilij I. Dimitrijevič. „Slovenski Narod“ l. 1875. štev. 220.

gradskem učevnem okrožji. Leta 1824. bil je cesarski tajni svetnik, a l. 1826. senator. L. 1832. prideli ga je cesar Nikolaj kot tovariša ministru narodne prosvete, a l. 1834. postal je sam minister. Šolstvo je bilo takrat v Rusiji še jako zanemarjeno in stoprav Uvarov je začel prvi systematično ustrojovati šole po celem prostranem cesarstvu. On sam jih je utemeljil do 700, gotovo tretjino vseh tedaj obstoječih. L. 1834. odprl je vseučilišče v Kijevu, katero je lansko leto proslavilo že svojo petdesetletnico. Za vse te velike zasluge na polji prosvete podelil mu je car grofovsko dostojanstvo. Veliko muzejev se ima njemu zahvaliti za svoj povstanek, ravno tako tudi mnogi botaniški vrti, observatoriji, natoroznanski kabineti, knjižnice, učena društva ter vpeljava klasičnih jezikov v gimnazije. Pod njim so dobile šole v Rusiji čisto nov in čvrst temelj, a naobrazba svoj odločeni smer. Sergiju Uvarovu je slovanstvo dolžno zahvalnost tudi raditega, ker je na predloge in priporoke historika in moskovskega vseučilišnega profesorja Mih. P o g o d i n a ¹ ustrojil pri vseh ruskih vseučiliščih posebne stolice za slovanske jezike, in od teh ima Rusija pa tudi slovanstvo sploh neizmerno korist. Arheološke zbirke in bogata knjižnica, ki šteje zdaj do 100.000 najizvrstnejših del vsega sveta, shranjena je v Porečji zraven Moskve. Ta knjižnica s svojimi zbirkami spada med najznamenitejše na vsetu, kolikor jih je kdaj kak posameznik ustrojil.

Od tako naobraženega, povrh pa še bogatega očeta in od matere rojene Razumovske narodil se je Aleksij Sergijevič Uvarov l. 1828. Višje nauke je dovršil na petrogradskem vseučilišči. Potém se je podal v inozemstvo, najpoprej v Berolin in kasneje na druga nemška vseučilišča. Kakor oče stopil je tudi on v službo ministerstva zvananjih poslov. L. 1848. bil je za revolucije poslan kot poslanik v Neapol. Ali v kratkem mu omrzne služba na zapadu, ker ga je želja vlekla na istok, osobito v Carigrad, v bližino slovanskih narodov. L. 1850. je pustil diplomatsko službo ter pristopil k ministerstvu notranjih zadev. Leta 1851. je sodeloval pri komisiji za osvobojenje kmetov estonskih od tlake. Dve leti kasneje pa je bil prideljen cesarske pisarni. V krimske vojski je ustrojil domobranstvo od svojih kmetov v možajskem okrožji ter postal stotnik tej družini. V tem času mu je umrl tudi oče. Kasneje je zopet služil v cesarske pisarni, a l. 1856. je postal pomočnik predstojnika v moskovskem okrožji, in od l. 1858. bil je član odbora za zidanje velike cerkve spasilca v Moskvi na spomin osvobojenja od Napoleona I. Od l. 1865—1871. bil je dvakrat predvoditelj plemstva možajskega. S tem je bila dovršena njegova službena delavnost, ali če bi še bil ostal v službi, bil bi gotovo postal tudi minister, kakor njegov oče. Mnogo

¹ Glej: Mihajlo Petrovič Pogodin. „Slovenec“ l. 1877. stev. 88—97.

večja pa je njegova zasluga na polji znanostnem. Že l. 1848. je začel v južnej Rusiji, vzlasti okoli Črnega morja, kopati in zbirati starine, in ta posel je nadaljeval do smrti svoje po vseh historično znamenitih mestih ruskega cesarstva. Ali pravo sijajno delovanje in slava pa se začela za pokojnika stoprav z utemeljenjem arheološkega društva v Moskvi. Kako se je ta učenjak zadolbel v arheologijo in s kakšno ljubeznijo jo je gojil, pripoveduje nam glasoviti ruski historik Kostomarov v vsvojem odzivu o pokojniku. On pravi: Dne 14. (2.) januarja l. 1885. spustili so v Moskvi v grob ostanke prevrednega in intelligentnemu ruskemu svetu predragega Aleksija Sergijeviča Uvarova. Našemu odzivu o pokojniku bodo se pridružili vsi oni, ki so ga v Rusiji poznali, a to so skoro vsi Rusi, ki se zanimajo za zgodovino in arheologijo; kajti on je bil izvanredno vsem pristopen in uslužen. Kdor ni hotel zavoljo svoje skromnosti vznemirjevati pokojnika, tega je on sam poiskal. Za arheologijo je bil tako zavzet kakor zaljubljenec v svojo drago. S kopanjem v Krimu, Kavkazu in drugod ni se bavil samo on, nego iz svojih bogatih sredstev dajal je pomoči vsakemu, ki je le željo izrazil za kako znanstveno podvzetje. Nepoznati se je le prijavil in precej je dobil na stotine rubljev, da se bavi z arheologijo. Pisatelj teh vrstic (Kostomarov) poslal mu je večkrat mladih ljudij, in pokojnik jih ni nikdar odbil. Od teh so zdaj neki znameniti arheologi. Od pokojnikovih del so najvažnejša ona o drevnostih južne Rusije na obalah Črnega morja, potem o narodu Meri, ki je bival v jaroslavskeje, vladimirskeje in obližnjih gubernijah. To delo je izdano z mnogimi ilustracijami. L. 1881. je izdal dva zvezka: „Arheologija Rusije“, kjer so systematično razviti in zbrani spomeniki raznih mest „kamenite dobe“. Popolnejšega in boljšega dela nima nobena evropska književnost.

Kot predsednik moskovskega arheološkega društva ustrojil je grof Uvarov časopis „Drevnosti“, kjer zavzemajo vrlo važno mesto crkveni spomeniki. V delavnosti in življenji bili so za pokojnika od velike važnosti arheološki shodi, ktere je on podvzetno sklicaval ter z denarji in vsemi sredstvi podpiral. Na shodih so se imeli učenjaki porazgovarjati, čitati razprave in razpravljati o njih. Važnejša mesta so bila odločena za shode, in po njih je dobilo marsikako mesto večjo znamenitost in živahnost. Taki shodi so bili v Moskvi l. 1868., v Petrogradu l. 1871., v Kijevu l. 1874., v Kazanu l. 1877., v Tiflisu l. 1881. in šesti v Odesi l. 1884. Na zadnjem kongresu sta sodelovala tudi dva hrvatska učenjaka, namreč dr. Fr. Rački in prof. S. Ljubić, kar je za Hrvatsko častno pa tudi za znanost koristno. Učenjaki, ki navadno v svojih sobicalah delajo, spoznavali so se na ta način ne samo z mnogimi drugovi, ktere so prej le po imenu in delih poznali, nego videli so tudi nova mesta in kraje. Razprave javno čitane so nauki mnogo koristile. One so bile

leto dnij poprej tiskane, in tedaj se je mogel vsak pripraviti, da kaj o njih izpregovori. Ako so mnogi pri takih shodih preveč strastno branili svoje samoljubje in nazore, ali narodnosti mešali v arheološko znanost, umel je to pokojnik lepo in s pravim načinom poravnati kot visoko in uljudno naobražen predsednik. Žena mu Praskovija Sergijevna, rojena kneginja Ščerbatova, spremljevala ga je povsod ter mu bila v vsem desna roka. Gastje so bili vselej mili v hiši grofa Uvarova; ljubeznivo jih je dvorila in zabavljala soproga njegova. Smrt mu je zastavila delo, predno je mogel izdati vse, kar je bil napisal in zbral za tisek.

Očetovo knjižnico je tako dopolnil, da je jedva ktero vseučilišče, ki bi razpolagalo s tako različnimi deli iz vseh evropskih književnostij, a poleg knjižnice je še tudi jako bogat muzej. Kako velik mecen je bil pokojni Uvarov, vidi se iz tega, da je dajal petrogradskeji akademiji vsako leto 3000 rubljev za naučne nagrade v spomin svojega očeta. To je bil pravi učenjak, pa tudi velik domoljub, ki je žrtvoval vse za raziskavanje drevnostij v svojej preobširnej domovini. J. Steklasa.

Što, kaj, ča.

Spisal J. Šuman.

Yredno se mi zdi, te besedice vzeti v misel in poskusiti njih povstanek razložiti. Te tri besedice: *što, kaj, ča*, značijo naša tri narečja jugoslovanska: srbsko, slovensko, hrvatsko. Kjer drugih znamenj nimamo, pravimo na kratko, to je štokavščina, kajkavščina ali čakavščina, in človeku, ki tako narečje govori, pravimo, da govori štokavski, kajkavski, čakavski in da je zató štokavec, kajkavec ali čakavec.

S temi besedičami so v ozkej zvezi nedoločna zaimena: *něšto, nekaj*; tako tudi sestavljene nikalnice: *nič, ništa*. Opomniti bode tudi, da Čehi govorijo *co*, Slovaki *čo*; zraven pa imajo Čehi še oblike: *proč, zač*, in v roditelniku: *ěcho, ničěho, něčěho*, tedaj blizu kakor mi in Hrvatje in Srbi.

Iz te množine in različnosti pridemo najprej na trdo stalo, če si staroslovensko sklanjatev pred oči postavimo. Začnemo s sklanjatvo srednjega zaimena *čto* I; v dopolnitev dodamo moško zaimo *kto* II; potem tudi sestavljene oblike: a) *kvj*, b) *koje*, c) *kaja* III; slednjč izvodno obliko: a) *čij*, b) *čije*, c) *čija* IV.

	Imen.	Tožiln.	Rodiln.	Dajaln.	Ovodn.	Mestn.
I.	čto	čto	čas : časogo čas : časogo	čemu : časomu čemu : časomu	čimь	čemь : časomь časomь
II.	krto	(kogo)	kogo	komu	čimь	komь
III. jedn.	a) kraj : kyj, b) koje c) kaja	kraj : kyj koje kajaj	kojogo kojeje kojeje	kojemu kojej kojej	kzaimь : kyimь, " " kojeja	kojemь, " " kojej
dvoj.	a) kaja b) kol c) "	kaja kol "	kojeju " " "	kzaima : kyima " " "	kzaima : kyima " " "	kojeju " " "
množ.	a) cif b) kaja c) kyje	kyje kaja kyje	kzairь : kyirь " " "	kzaimь : kyimь " " "	kzaimi : kyimi, " " "	kzairь : kyirь " " "
IV. jedn.	a) dij b) dije c) dija	dij dije dija	dijego " " dijeje	dijemu " " dijej	čimь " " dijeja	dijemь " " dijej
dvoj.	a) dija b) dii c) "	dija dii "	dijeju " " "	čima " " "	čima " " "	dijeju " " "
množ.	a) dii b) dija c) dije	dije dija dije	čirь " " "	čimь " " "	čimi " " "	čirь " " "

Po tem pregledu je jasno, da je oblika *sto* postala iz stsl. *čto*; mesto *sto* govoriijo in pišejo tudi *čto*. Kurelac na pr. je ob svojem času v knjižici: „Recimo koju“ naravnoč zagovarjal pisavo *čto*. Skupek *čt* izgovarja se v onih besedah, kjer je med *č* in *t* bil izvirno glasnik *ь*; tako govoriijo na vzhodnem Slovenskem *čtejem*, *počtuj*. Bolj ko se *č* približuje sosedu *t*, manj je čuti polni *č*, ampak *čt* se olajša v *št*, t. j. *tšt*: *št*; zato *čtyri* in *štiri*. Čehi še pišejo *čtyri*, dasi imajo *čtím* in *čitám*. Obliko *sto* moremo tedaj uvrstiti v gornje stsl. oblike; kaj pa je z oblikama *kaj* in *ča*?

Predno poskusimo tudi te oblike uvrstiti, naj opomnimo, kako se vse oblike pod I—IV med seboj po izviru ločijo. Imamo namreč trde oblike *kz*, *ko-go* itd. in mehke oblike *čv-so*, *čv-to* itd.

I. Trde oblike nahajamo v besedah *kz-to*, *ko-toryj*, *kyj* nsl. *kdo*, *kateri*, *ki*; na dalje *kz-de*, *kz-da* nsl. *kde*, *kdej*; *kadu*, *kadé* nsl. *kod*, *kodi*; *kamo* nsl. *kam*, *kamo*; *kakz* iz *ka-kz*, nsl. *kak*, *kakši*; *kjer* in *kir* iz *kder* in *to* iz *kde-že*; *ko-lik*, *ko* itd.

Nekterim tem besedam odgovarjajo slične besede v drugih indoevropskih jezikih, na pr. *ko-toryj*: lit. *ka-tràs*: gr. *πό-τερος*: lat. *u-ter* iz **quo-ter*. Tako si odgovarjajo na dalje tudi besede *kz-da*: skr. *ka-dâ*: lat. *qua-n-do*: got. *hva-n*, nemš. *wann*; enako tudi skr. *ka-s*, *kdo*: got. *hva-s*, nemš. *wer* iz *hwer*: lit. *kâ-s*: stsl. *kz-to*: nsl. *kdo*, *kto*, *gdo*. V vseh teh besedah stojé tudi samoglasniki in pred njimi stari goltnik *k* ali v grškem namestuik njegov.

Tu sem spada menda tudi oblika *ka*, *ko*, *kz* v sestavah z značajem zastarele predponke, na pr. *ka-vrna* (: vrbna, volna) Wolle am Tuche in *kavrnek*, grozd pred cvetom: kavrnki se že nastavljajo, letos je obilo kavrnkov videti; *Ka-niža*; *Ka-lobje*; *kz-norozi* t. j. neresec ali meresec; *ka-vran* in *gavran*; *ka-vrač* in *kavra*, pri nas pravijo: *kanvra*, — kako si ljudstvo oblike polajšuje, spoznaš primerjajoč knez: kneginja, kovač: kovačica, kavrač: kavra, prim. lat. *nutrix* iz **nutri-trix*: *nutri-tor*; *ka-graličists*: **ka-grlica*; *ko-m-polje*; *kz-vrédije*; *ko-robida*.

V skr. so namreč enake tvoritve, ki imajo predponke *kad-*, *kam-*, *kava-*, *kā-*, *ku-*. Te predponke imajo v skr. pomen nekakega začudjenja, pomanjšanja, zaničevanja, na pr. *kad-agni* nekaj ognja, *kad-aghvan* slaba pot, *kad-akčara* slaba pismenka; *kan-dara* iz **kam-dara* špilja, *kam-sāra* nek sok; *kava-patha* slaba pot, *kavāgni* iz **kava-agni* nekaj ognja; *kā-patha* slaba pot, *kā-trna* neka trava; *ku-žanas* slab človek, *ku-črutas* na slabem glasu človek (slabo slišan), *ku-bhuktam* slaba jed. Te predponke so v nekež zvezi s prašalnim zaimenom *ka-s*, *kā*, *kat*. Po obliki je mogoče, da bi skr. obliki *kā* odgovarjala v slovenskem oblika *ka*.

V besedi *čv-parogz*, srb. *čaporak*, čes. *čpar* in *špar*, nsl. *š-par-k-lj*, potém v besedi *čv-prě* napuh, iz koje je po Cafu Vestnik str. 167 naš *šo-piriti* se (mesto *čv-piriti* se), imamo še menda mehko obliko sorodne predponke, kojej odgovarja skr. *kim-*, na pr. *kim-paka* nezrel, *kim-nara* pol mož, *vā-nara* opica.

Če je razlaga besed *ča-porak* in *čv-prě* istinita, onda je verjetno, da so tudi besedice *ka-*, *ko-*, *kz-* v gornjih sestavah *ka-vrna* itd. prvotne in stojé na istem stališči, na katerem stoji stsl. *ko-toryj* ali stsl. *kz-to*, oziroma stsl. *čv-to*.

Trdo obliko *kz*, *ka* pa nahajamo tudi v končnicah, kjer ima značaj besedotvorne priponke; primeri *tojdi-ka*, *lani-ka*, *porsodi-ka* zraven

vsodi-k, povsodi-k, onda-k in na zahodu tvoritve: *tam-kaj, tu-kaj, zdi-kaj, sem-kaj, ondu-kaj, ondu-kaje, tu-kaje, vun-kaj, vun-kaje*, Miklošič IV. 120, 8; primeri na dalje: *k viš-ku, z viš-ka, z dalje-ka* itd. Miklošič II. 239; na dalje oblike: *sinoč-ka* in hrv. *sinoč-ke*, potem *iznim-cc, peši-cc, zdaj-ci*, stsl. *sej-ci* in Miklošič IV. 120, 8; na dalje oblike: *sedeč-ki, stoječ-ki* Miklošič III.² 162.

Da po tem takem naš *kaj* v izvirnej obliki *ka* tudi sem spada, je brez dvombe. Toda težko ga je po posebnej obliki uvrstiti. Pod gornjo sklanjatev I. ne gre, kajti tam imamo oblike *čt-*, dasi *kaj* sam v ostalih sklonih oblike *če-* dobiva; primeri sklanjatev:

	Imen.	Tož.	Rod.	Daj.	Orodn.	Mestn.
v praš. obliki:	kaj	kaj	česa	čemu	čim	čem
v ozir. „	ka-r	ka-r	česa-r	čemu-r	čimur	čemu-r
enako: nekaj						
toda:	ni-č	ni-č	ni-česar	ni-čemur	ni-čimur	ni-čemur

Namesto *nič* nahaja se v starejših spomenikih pogostoma *ništer*: stsl. *ničto-že*, pri hrvaških Slovencih *ništar*, pa tudi *nikaj*, rod. *ničesar* itd., glej Miklošič III.² 149.

Meni se zdi, da je v besedi *ni-č* proti *ni-česar, ni-čemur* itd. nekaka doslednost, nasproti pa v besedi *kaj* proti *česa, čemu* itd. nekaka nedoslednost; z drugimi besedami, v besedi *ni-č* nahajam v zadnjem delu besede ono isto osnovo, ki jo ima beseda *čt-to* v prvem delu besede.

Najprostejše bi bilo, ko bi mogli besedo *kaj* spraviti v gornjo sklanjatev II. Recimo, da moškej obliki *kz-* besede *kzto* odgovarja ženska oblika **ka*, in tako se v istini glasi v skr. ženska oblika *kā*.

Vendar pri tem *ničesar* ne pridobimo, ker *kaj* je srednjega spola in pomena. V obče pa prašalno zaime za ženski spol ni razvito; prim. lat. *quis, quid*, gr. *vig, τί*, nemš. *wer, was*, stsl. *kto, čto*. Oblika v srednjem spolu bi se pa glasila, po sliki *dobrz, dobra, dobro* ali po sliki *tz, ta, to*, vsekako tudi **ko* in tako se glasi prislovna oblika *ko, kor, kot*. Gledé glasniških postav res ni ovire, da bi *ko* ne smel biti pri deblu *kz-* óno, kar je *to* pri deblu *tz*, in tako odgovarjal skr. obliki *ka-t*, lat. *quod*, got. *hva*. Toda istina je, da se je naše zaime *kz-* ohranilo v vseh slovanskih jezikih le v sestavah, in tako je tudi moški prašalnik *kz-to* sestavljena oblika. Enako nahajamo v srednjem spolu omeščano obliko *čtto* sestavljeno, in sicer po mojih mislih v vseh slovanskih jezikih razven nsl. Zató se ima oblika *ko*, kjer ni kratica iz *jako*, morda enako presoditi, kakor naše oblike: *ka, ka-j, ka-r*.

In za obliko *ka*, oziroma *kar*, *kaj* nam mislim ne ostane druga, nego urediti jo v gornjo sklanjatve III. Imamo namreč oblik iz sklanjatve gornje III., oziroma IV. tudi že v nsl. gornjej sklanjatvi II.; glejmo:

Imen.	Tožil.	Rod.	Daj.	Orodn.	Mestu.
kdo	koga	koga	komu	kim	kom
		čiga		kom	

Izmed navedenih oblik so le oblike *kdo*, *koga*, *komu* in *kom* v mestniku organične; oblika *kom* v orodniku je krivo prenesena iz mestnika v orodnik, glej Miklošič III. 2 149; oblika *čiga* stoji mesto stsl. *čijego*; vzeta je tedaj iz naše gornje sklanjatve IV. Enako je tudi naš orodnik *kim* sprejet iz naše gornje sklanjatve III. in odgovarja stsl. obliki *kyimъ*, kakor naš *ki* stsl. obliki *kyj*.

Tako je tedaj dokazano, da so se v nsl. sklanjatev prašalnega zaimena vrinole neorganične oblike vzete iz izvodnih in sestavljenih oblik istega zaimena. Pravimo istega zaimena, kajti tudi *čiga*, oziroma *čij*, *čija*, *čije* spada k zaimenu *ka-*, iz kterega je stvorjeno s priponko *-ij*, t. j. *i-jъ*, prim. lat. *-ius*, *-ia*, *-ium*, gr. *-iog*, *-ia*, *-ior*, kakor na pr. otroka : otročij, nsl. navadno otročji, vrag : vražij, nsl. vražji itd.; tako tedaj tudi *ka-ij* daje *čij*, *-a*, *-e*, Miklošič II. 62.

Zató imamo, če se ne motim, tudi oblike *ka*, *kaj*, *kar* in njih povstanek iskati pod našo gornjo sklanjatvo III. Rés stoji na dotičnem mestu *koje*. Oblika *koje* pa daje po pravilih krčenja (Miklošič III. 2 151) le obliko *ko* ali **ke*. Sodim torej, da stoji *ka*, oziroma *kaj* mesto stsl. *ka-ja*, *kar* mesto *kaja-že*; vzeta je tedaj iz množine. Da bi bila oblika *ka*, *kaj* starejša nego stsl. čsto, je neverjetno, in sicer zató, ker je proti *česa*, *čemu* in vsem drugim organičnim oblikam neorganična in ker je edino le v nsl. jeziku v navadi.

ki : stsl. *kyj*

kim : stsl. *kyimъ* = ka : stsl. *kaja*

ka : kaj = keda : kedaj

kaj : šta = šta : što

Hrvatsko-srbska beseda *šta*, ki se rabi za navadno besedo *što*, je neorganičen imenovalnik, oziroma tožilnik množinski srednjega spola, prim. *šta radiš?* ništa; ob enem pa tudi neorganičen rodilnik jedninski, prim. *odašta*. Besedi *šta* v prvem pomenu imamo tedaj naš *kaj* primerjati gledé pomena. Po obliki bi se rés lahko naš *kaj*, oziroma *ka* naslonil na stsl. ženski jedninski imenovalnik *kaja*, in gledé pomena bi lahko primerjali stavke, na pr. *vila*, *ka* mi srce travi. Pri tem bi bilo

somneta, da bi se bil prenesel pomen ženske oblike blizu enako, kakor se je v istini prenesel pomen moške oblike, če pravimo na pr. drevo, *ki* cvete, ali drevesa, *ki* na njih . . .; vendar pa je naslomba oblike *ka* in njenih drugotnih oblik *ka-j* in *kar* iz *ka-že* na srednji množinski imenovalnik, oziroma tožilnik verjetnejša, in dotična naslomba na ženski imenovalnik jedninski neverjetna.

Tako je tedaj po tem mnenju postala oblika *kaj* iz *ka* in oblika *ka* iz stsl. *kaja*, ki smo jo navedli v naši gornjej sklanjatvi III. v srednjem množinskem imenovalniku in tožilniku.

Ali spada v našo gornjo sklanjatev III. morda tudi izredni srednji roditeljski *koga*, na pr. *koga* na vrhu tak grmi? *koga* te tak žali? *koga* sem primolila? v *koga* si tak zamišljen? Odgovarja-li ta beseda *koga* v tem pomenu morda stsl. srednjemu roditeljski *kajego*, kakor odgovarja čija stsl. obliki *čijego*? Mislim da ne; ker imamo *mojega* skrčen v meho, mi-ho (rezijanski itd.), *dobrojego* v dobrega, dobriho (češki itd.), zato sodim, da je *koga* v navedenem smislu potvorica in spaka iz zaimenskega moškega spola, primeri Miklošič III. ² 149.

Imamo pa na dalje v briž. spom.: Roti choise ih ne pazem. Te besede bere Miklošič: rotý, kyže ihř. ne paseřř t. j. prisege, ki jih ne držimo; *choise* je tedaj *kyže*: *kir oziroma *kyř; vendar je od te besede različen Truberjev *kir* in današnji *ker*, ki je postal iz kjer, kder, *kude-že. Hrvatski Slovenci imajo še polni *ki*, *ka*, *ko* = stsl. *kyj*, *kaja*, *koje*, glej Miklošič III. ² 149, 150.

Samostalniške nedoločne oblike se glasijo nalik prašalnim: někdo, oziroma něhto in něšto, stsl. někto; někaj, stsl. něčto. Pridevne nedoločne oblike so: stsl. někýj, někaja, někoje, nsl. někí, něka, něko; roditeljski stsl. někojego, nsl. někega; tedaj tudi na tem roditeljski se vidi povstanek nsl. sestavljene sklanjatve prilogov, primeri zaimensko sklanjatev: někdo, někoga: stsl. někogo, in sestavljeno: někí, někega iz stsl. někojego; enako dobrega iz dobro-jego; meho, miho: mojego.

Najnovejša tvoritev pa je po tem takem beseda něk, na pr. něk človek, iz někí stsl. někýj; ta tvoritev je po sliki besed: tak, vsak, enak, jak, inak itd. glej Mikl. II. 240, oziroma od druge strani po sliki: dober stsl. dobrř: dobri stsl. dobryj; tudi hrvatski *kaj*, *nekaj* ima svoj imenovalnik potrjen po ostalih sklonih, ker ima sicer na pr. kojega, kojemu, koja, koje itd.; zato je dobil tudi v imenovalniku obliko *kaj* in izpodrinena je izvirna oblika *kyj*.

(Dalje pride.)

Turje — Tauern.

Preteklo je kakšnih trideset let, kar je nemško zemljeznanstvo sprejelo poznamenovanje „Tauern“ za „noriške Alpe“. Stari geografi niso poznali tega poznamenovanja za celi vlak gorovja, katero se zdaj v geografskih knjigah imenuje: „Tauern“.

Ljudstvo, ki prebiva v tem gorovju, pozna le samo devet predelov gorá, in sicer 1. Krimmler-Tauern, 2. Felber-Matreier, tudi Windisch-Tauern imenovan, 3. Stubach-Kaiser-Tauern, 4. Fuschler-Heiligenbluter-Tauern, 5. Rauriser-Heiligenbluter-Tauern, 6. Nassfelder-Malnitzer-Tauern, 7. Hochin Korntauern, 8. Radstädter-Lungauer-Tauern in 9. Rothenmanner-Tauern.

Zraven teh še Schaubach (Deutsche Alpen) navaja Goldberg-Fragant-Tauern, Grün in Funtensee-Tauern, Gotzen-Tauern, Pusterer-Tauern, Thurntauern in Katschtauern.

Črez vsak Tauern bile so v starejših časih pregazi, ktere Nemeec „Joch und Saumwege“ imenuje. Skozi te so nekdaj tovarniki nosili robo nakupljeno na primorskih trgoviščih v Tirolsko, Salzburško in Bavarsko. Najvišja točka tega gorovja, skozi katero je bila pregaz, veli se Tauern, kar se spozna iz poznamenovanja „über den Tauern ali auf den Tauern gehen, auf dem Tauern sein.“

Za tovarnike so nekdaj tam stali: „Tauernhäuser“, to so bile bajte, v kterih so si tovarniki odpočinoli in če jih je noč ulovila, prenočili.

Imena teh gor so prastara. Že rimski in grški pisatelji nam poročajo, da so v tem okrožju prebivali Taurisci, čvrstev in krepek rod, ki je imel obilo zlata in železa. Ime zaroda se je ob času, ko so ga Rimljani podjarmili, zavrglo in rabilo se je v diplomatskih in administrativnih pismih le ime: Noricum, Norici, ki je nastalo po enej betvi prebivalcev v tem goratem svetu.

Kolikor je meni znano, začel je nemški zgodovinar Koch-Sternfeld v svojej knjigi: „Tauern“, ki je leta 1810. izišla, prvi trditi, da je ime „Tauern“ keltsko in da v keltskem jeziku: tor-taur pomenja breg, goro, če se ravno v nobenem slovníku novokeltskih jezikov ta beseda s tem pomenom ne nahaja¹, in tudi v deželah, v kterih so Kelti

¹ Najdemo v novokeltskih narečjih in sicer v kymrišk. twrr, a ne kot poznamenovanje za visoke gore, nego za brežuljek, cumulus, v gabelsk. torr, eminence, ein hervorragender Punkt, tower, v basbretansk: teur, panse, gros ventre, Dickwanst,

prebivali, kakor v Helvetiji, Galliji, Britaniji ni nobene gore, ki bi nosila ime *Tor* ali *Taur*¹. Koch-Sternfeldovo blodnjo je sprejel Muchar, in zdaj se ta spaka nahaja v vseh novejših zgodovinskih in geografskih knjigah.

Grškim in rimskim pisateljem je poznamenovanje *Taurus* za to noriško gorovje neznano, pač pa se najde v srednjeveških listinah v obliki „*Mons Thurus, Mons Turo, a Turone monte*“ (glej Steierm. Zeitschr. Neue Folge, II. zvez. str. 141).

To je tedaj izvirna oblika, iz ktere se je nemška *Tauern* izobrazila, kakor iz staronemških besed *buch* novonem. *bauch*, staronem. *bur*, novonem. *bauer*. Ker je zgodovinski dopričano, da so do one dobe Slovenci v tem okrožju stanovali, rekali so torej gorovju: *Turje*, in iz *Turje* se je izobrazilo: *Tauern*, kakor iz imena: *Širje* — *Scheiern*.

Ime *Tur* označuje divjega bika. Po divjosti in ljutosti te živali pa so poznamenovali stari Slovenci tudi ljute bregove, in zato toliko takih imen po slovanskem svetu za visoke strme bregove; tako na Štajerskem: *Turje* v fari sv. Jakoba v Doliči; *Turjak*, strmi breg v fari šentilskeji pri Mislinji; *Tura*, *Turja*, *Turova*, imena gor v Karpatih. Tudi Nemec je dajal strmim goram imena po živalih, na pr. *Hengist*, *Hengstberg*, *Rosseck*, *Hundsraeken*. Posebno z imenom *Ross* je rad poznamenoval velikost reči; jaz le navedem: *Rosskastanie* in *Rossglück*².

velik vamp, kar vse pričuje, da se morajo besede *tur-aurus* in *twrr-tower* razločevati in da imajo različne korenike in sicer novokeltske besede brez dvombe koreniko *tau*, *tev*, *tu*, *acrescere*, *tumere*; confer *tumulus* in *tumoe*.

¹ Dr. Avg. Prinzing, ki ima prebivalce starega Norika za bavarske Nemce (!!), opazi v tej zadevi prav dobro: Das Wort „*Tauern*“ soll vom keltischen Worte *tor*, *taur* kommen, das *Hügel*, *Berg*, nach einigen *Bergspitze* bedeutet. Das Wort *tor*, *taur*, kann im Keltischen nicht die behauptete Bedeutung haben, weil es solchen Falles in den Namen der einst und zum Theile noch jetzt keltischen Ländern sich finden und so häufig sein müsste, wie im deutschen Wohngebiete der Gattungsname *Berg*, im italienischen *monte*, im französischen *mont* und *montagne*, im slavischen *gora*, im türkischen Gebiete das Wort *dagh*. Mir gelang es jedoch nicht in solchen Ländern *Tauern* zu entdecken. Die Worte *tor*, *taur* sind aber auch nicht keltischen Quellen, sondern lediglich unsern mittellat. Urkunden des XII. bis XVI. Jahrhundert entnommen, worin der Name *Tauern* mit *Mons Turo* gegeben wird. (Zur Keltfrage pag. 9.)

² Analogične nazore nahajamo v romanšč. *bravo-brau*, *bik*, španj. *bravo*, *wild*, staroital. „*unde brave*“, *stürmische Wogen* (glej. *Diez Lex. s. v.*). Po *turu* koroškosl. *turji* petelin, *Auerhahn*, *turji* konj, *močul*, siloviti gorenještajerski konj, menda tudi štajersk-slov. *turšek*, *len*, ki se v jesen seje in zimo zdrži. Tudi koroški Slovenci imenujejo *Tauern* — *Ture* in znana mi je narodna pesen, ki se začne: *Bom peljal tri fure črez visoke Ture*.

Pa tudi divji biki-turi so nekđaj v tem gorovji prebivali, nov uzrok kraj Turje imenovati. Pokrajina se je velela Tursko in prebivalci Turščani, kar so grški in latinski pisatelji prestavili v Taurisci. Pred mnogimi leti sem že v „Novicah“ Tauriscus iz tur razlagal; pozneje sem mislil, ker mi še ni bilo znano, da se v listinah 10. in 11. stoletja veli gora Turus, ka je taver, korot. nareč. taur, snova imenu Tauriscus, ter sem postavil koreniko: tav-tu, turgidum fieri, accrescere, za razlago, ktero pa zavržem, in ostanem po vsestranskem presojevanji pri snovi: tur. Da niso noriški Taurisci-Turščani bili Kelti, poskusil bodem z novimi razlogi dokazati v posebnem sestavku.

Dacorin Trstenjak.

Poročilo o hrvatskej književnosti.

Spisuje *J. Steklasa.*

X.

1. Rad jugoslavenske akademije znanosti in umjetnosti. Knjiga LXXXII. Razprave: I. Prinos k naglasu u (novoj) slovenštini. Od M. Valjavca. (Nastavek.) 2. Nov prilog za istoriju acentuacije hrvatske ili srpske. Od dra. T. Maretića. (Svršetak.) Obe razpravi ste bili že omenjeni. 3. Svečana sjednica jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 9. studenoga 1884 prigodom otvorenja Strossmayerove galerije: I. Besjeda predsjednika dra. Fr. Račkoga. II. Besjeda pokrovitelja biskupa J. J. Strossmayera. III. Godišnja svečana sjednica jugoslavenske akademije znan. i umj., dne 6. prosinca 1884: I. Besjeda predsjednika dra. Fr. Račkoga. II. Izvještaj tajnika dra. P. Matkovića. Izvodi iz zapisnika.

2. Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, na svijet izdaje jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Svezak V.: četa—dali. Obradili Gj. Daničić, M. Valjavec, P. Budmani. Svezak VI.: dali—do. Obradjuje P. Budmani. U Zagrebu 1884. — Od tega znamenitega dela ležita pred nami dva zvezka v enej knjigi, ki iznosi do 30 drobno tiskanih pól. Prvih 56 stranij je sestavil se pokojni Gj. Daničić. Sledećih 114 je priredil naš rojak, prof. M. Valjavec, a vse ostalo pa je delo novega urednika prof. P. Budmanija, kteremu je zdaj urejenje tega rečnika izključljivo poverjeno. Ko je glasoviti Daničić umrl, mislili so mnogi, da bude izdavanje tega rečnika zadavalo akademiji mnogo težav, ali nova sila, ktero si je znala ona pridobiti v osebi P. Budmanija, je po sodbi najznamenitejših slovanskih filologov popolnoma dorastla tej težavnej nalogi. Tako priše prof. dr. V. Jagić v svojem Archivu für slavische Philologie: „Vsak prijatelj slovanskega jezikoslovja čuti iskreno radost, da so tako hitro in tako srečno nadvladane poteškoće pri napredovanji tega lepega podvzetja. Zares služi to na veliko čast jugoslovanske akademiji in njenemu energičnemu predsedniku, da so to prvo krizo tako srečno nadvladali.“ Prof. Jagić in prof. Miklošić sodita, da je Budmanijevo delo v mnogem pogledu bolje, vzlasti kar se tiče etimološkega telmačenja, in pa tudi v tem, da je novi urednik tvarino na mnogih mestih skratil. Delo bude zdaj hitro napredovalo in morda poprej dogotovljeno, nego se je s početka mislilo.

3. Sbirka slika Strossmayerove galerije jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Izdala jugoslavenska akademija. Zagreb 1885. Str. 90. Cena 20 n. — To je zasadi katalog in opis vseh slik v Strossmayerovej galeriji, a kasneje bode izdan veči za znanstveno porabo. Kdor obiše galerijo, more s tem katalogom prav lahko vseh 256 slik pregledati in jih proučiti.

4. Cviće i ljubav ili značenja cvieća u pjesničkih kiticah, s dodatkom ljubovnih pjesama. Sabrala jih u jednu kiticu M. Cvietoljuba. Senj. 1884. Tiskom i nakladom H. Lastera. Cena 70 nov. — To delce je bilo prav potrebno za mladež, da iztisne nemške knjižice te vrste. Tudi za Slovence bilo bi potrebno, da se kaj podobnega izda.

5. Kratka poviest francoske književnosti, priredio Alfred Orešković, učitelj na kr. realci u Osieku 1884. Tisak i naklada Dragutina Laubrova. Cena 1 gld. — Ker se na realkah predava francoški jezik, bilo je potrebno, da imajo učenci tudi systematično povest o literaturi tega jezika. Zato je izdal pisatelj to priročno knjigo, ki je namenjena najprej soli, ali iz nje se more tudi vsak prijatelj francoščine prav v kratkem v to znamenito književnost upotiti.

6. Znamenite žene iz priče i poviesti. Sastavila Marija Jambrišakova, učiteljica više djevojačke škole u Zagrebu. Nagradjeno od „Matice Hrvatske“ iz zaklade Ivana Nep. grofa Draškovića za god. 1883. U Zagrebu 1885. Nakladom knjižare Mučnjaka i Senflebena 1885. Str. 198. — Ta knjiga je namenjena za odrastlo žensko mladino, ki se ni imela do zdaj takega berila v svojem jeziku. Vredna pisateljica se je trudila, da najde najlepše ženske značaje iz povesti in književnosti, pa da jih v lepeji obliki predoči mladeži, kar se jej je po našem mnenji prav posrečilo. „Matica Hrvatska“ je sama uvidela važnost te knjige ter jo je zatorej tudi nagradila. Kar pa vrednost te knjige še posebno povisuje, je to, da se jih med 33 životopisi nahaja šestnajst, ki so vzeti iz slovanskega naroda. Med njimi je tudi Slovenka Josipina Turnogradska. Tako knjigo bi potrebovali i Slovenci za slovensko žensko mladino, da iztisnemo počasi nemške knjige te stroke iz naših rodevin.

7. Pripovedke iz obće poviesti staroga vieka. Sastavio Janko Tomić, učitelj više djevojačke učione u Karlovcu. Nagradjeno od „Matice Hrvatske“ iz zaklade grofa Ivana Nep. Draškovića za god. 1882. U Zagrebu. Knjigotiskara C. Albrechta 1884. Str. 246. Cena 1 gld. 50 n. — Ta knjiga je nastala iz predavanj, ktere je imel marljivi pisatelj tečajem svojega učiteljevanja. Uvidel je, kako je mladež ukazeljna, ali da jej manjka potrebnih knjig. Zatorej se je odvažil, da izda prvi zvezek teh pripovedek, ktere hoće nadaljevati, ako se mu prva knjiga izplaća. V tem zvezku je obradil pisatelj vse staro zgodovino do Rimljanov, tako da bi se drugi zvezek začel z rimsko povestjo. Pripovesti so pisane v prav umevnem jeziku in lepem slogu ter se prav s slastjo beró. Mladež nahaja v njej krasno berilo. Tudi to knjigo je nadarila Matica Hrv. Naša slovenska mladež sicer nimá take knjige, ali ima zato Starctovo obéno zgodovino, ki se ravno tako umevno in lepo bere, kakor te pripovesti.

8. Poviest razvitka našega jezika hrvatskoga ili srpskoga od najdavnijih vremena do danas. Piše Marcel Kušar, prof. u Kotoru. U Dubrovniku 1885. V Štiti str. 232. Cena 1 gld. — Prav zabavna in poučna knjiga je to za vsakega Hrvata, pa tudi za nas Slovence. Pisatelj je načrtal prav živo, kako se je hrvatska literatura od početka pa do dandanes po vsej Hrvatskeji širila in kako je napredovala. Kdor se hoće upoznati z duhom te literature, mora to knjigo čitati. O novejšej hrvatskeji literaturi sodi pisatelj malo preostro, trdeć, da je sedanjí književni jezik preveć opojen s tujnimi elementí, posebno pa z nemščino. Tudi je on za fonetično pisanje ter proti etymoleskemu, da bi se na ta način bolj s srbskim izjednačili. Kar pa sledi na zadnjih straneh o pre-

moči srbskega jezika in literature nad hrvatskim imenom, je bolj politično razmotrivanje nego književno, in nato se ne moremo ozirati; saj ima Hrvatska toliko kulturnih zavodov in tako razvito literaturo, da se jej ni treba v tem pogledu bati srbske prevlade.

Drobnosti.

Slovstvena zgodovina v slovenski ljudski soli. Spisal Janko Leban (Gradi-
mir), ljudski učitelj. Ponatis iz „Učiteljskega Tovarisa“ 1881. in 1885. I. V Ljubljani.
Natisnil in založil J. Rudolf Milie 1885. Str. 50 v 4°. Velja 30 nov. s pošto vred.
— Pričujoča knjiga ni celokupna slovstvena zgodovina, ki bi nam opisovala razvitek
naše književnosti v lahko umevnej besedi ter podajala mladini podobe in slike glavnih
naših pisateljev, temveč ona je le pripomočna knjižica, tako rekóč komentar k drugemu,
tretjemu in četrtemu berilu ljudskih sol. O vsakem pisatelji, Slovenci ali Nemci, ki je
podpisan pod posameznim berilnim odstavkom, nahajamo najvažnejših podatkov, kakor
letnico njegovega rojstva, stan in kratko označenje njegovih proizvodov. Ker je med
pisatelji več manj poznatih, moramo g. Lebanu hvalo izreči, da se je potrudil podati
nam o njih zanesljivih dat. O 77 pisateljih obravnava na kratko ta zgodovina v onem
redu, v katerem se nahajajo njih imena v berilih. S to priročnico je g. pisatelj gotovo
ustregel svojim tovarišem, ali gledé praktične rabe pogreša se na konci knjige abecedni
imenik vseh pisateljev in mesta, kjer se navajajo.

Ave Marija! Podučljivo razlaganje molitve: „Češčena si Marija!“ Za Šmarnično
opravilo. Spisal Jožef Kerčon, duhoven Ljubljanske škofije. Z dovoljenjem visoko-
častitega kapitel-vikarstva Ljubljanske škofije. V Ljubljani. Založila „Katoliška
Bukvarna“. 1885. Str. XII + 338 v 12°. — Molitvena naša literatura je dobila po ome-
njeni knjigi lep prirastek. Tvarina v njej je dobro izbrana po slavni pisateljih
Fr. Hattlerji, Patisu, Stögerji, Šlorn, Alb. Stolzu, Ott. Bollandu in drugih. Jezik je
čist in pravilen, tisk lep in cela oprava prav okusna. Knjiga pol v usnji vezana stane
90 n., vsa v usnji 1 gld., in z zlatim obrezeem 1 gld. 20 n. Po pošti 10 n. več. Kdor
12 knjig skupno naroči, dobi eno povrh. Kerčonove Šmarnice se bodo ljudstvu gotovo
prikupile in mi se posebej ná-nje č. gg. duhovnike in verno ljudstvo opozorimo.

Lira in evetje, poezije, zložil Franjo Zakrajšek. Cena 60 nove. Trst
1885. Str. 107 v 8°. To je naslov zbirki najnovejših pesnij one vrste, ki pri nas bujno
kakor „evetje“ pomladansko, — a tudi brez vonjave in duha kot mnogobrojne troben-
tice, zvončki ali veternice prodirajo iz žalibože! čisto prevlažnih tal naše književnosti.
Zopet nam je grajati ono predrzno, da ne rečemo prenaivno kovanje, kračenje, prestre-
jevanje besed, ki dela jezik nerazumljiv in tuj. Enako in še bolj posluha se pesnik
drugega sredstva, da si ubere mero in stik, namred samolastnega premikávanja v naglasu,
kar bi naj vendar že enkrat penehalo kaliti in grediti nam jezik. Sicer pa radi prizna-
vamo pesniku pesniške nadarjenosti in dobro domoljubno voljo. Nekaj predmetov,
vlasti epičnih, izbral si je res poetiske veljave, in junaška pesen: „Ljudmila in Pri-
vina“ kaže, da zna baš epika pesniku donesti lavorike, dočim bi mu v liriki ne mogli
prorokovati slave.

J. Wang.

Josipa Jurčiča zbrani spisi. IV. zvezek. Uredil Fr. Levac. V Ljubljani, 1885.
Založil „odbor za Jurčičev spomenik“. Natisnila Narodna tiskarna. Str. 292 v mal. 8°.
Velja nevezan 70 n., elegantno vezan pa 1 gld. 20 n. — Po dolgem presledku nam je
vendar zopet došel nov zvezek Jurčičevih del v roko. Četrty zvezek obsega té-le štiri
povesti: I. Tihotapec, povest iz domačega življenja krajskih Slovencev, prvokrat
natisnena v Slov. Glasniku 1865; II. Grad Rojinje (iz Slov. Večernic 1866);

III. Klosterski žolnir, povest iz 18. stoletja (Slov. Glasnik, 1866) in IV. Dva brata, natisnena v koledarčku družbe sv. Mohorja 1868. Kakor prejšnje, tako je tudi ta knjiga jako okusno in elegantno opravljena ter je vse hvale vredna. Skrajni čas je že, da se naše razumnstvo začne bolj zanimati za Jurčičeve zbrane spise ter tako sl. odboru omogoči, v kratkem vsa njegova dela izdati. Vsi zvezki se še dobivajo, prvi po 1 gld., drugi po 70 n. nevezani, pri g. dr. Jos. Starčetu v Ljubljani, Marije Terezije cesta 5.

Čakavisch-kroatische Studien. Von D. Nemanic. Erste Studie. Accentlehre (II. Fortsetzung). Wien 1885. Str. 66 v vel. 8°. Ponatis iz letnika 1884 sejnih poročil fil. hist. razreda ces. akademije znanostij. — V tem zvezku nadaljuje učeni naš rojak razpravo, ktero smo bili lani v tem listu na str. 220. naznanili. Podaje nam natančno naglašovanje o zaimenu, o prilogah, števaniku in česticah. Kakor prejšnja dva zvezka odlikuje se tudi pričajoči po veliki natančnosti in bogatem jezikoslovnem gradivu. Veliko sličnosti se nahaja med čakavskim in slovenskim naglasom, kakor se ta rabi v raznih naših narečjih. V tem smislu je imenovana razprava tudi velike važnosti za slovenskega jezikoslovca. Želeli je, da bi g. pisatelja nova služba — D. Nemanic je imenovan ravnateljem v Sarajevu — ne ovirala v nadaljnjih studijah. Kaj hvaležni bi mu bili; ako nam prilično tudi vzdigne zaklade iz onega jezika, ki se govori sredi Bosne okoli Sarajeva.

Die Serbokroaten der adriatischen Küstendänder. Anthropologische Studie. Berlin (Ascher & Comp.) 1884 von Dr. A. Weisbach. — Marljivi dr. A. Weisbach, ravnatelj c. in kr. mednarodne („internationalne“) bolnisnice v Carigradu, objavil je zopet spis, ki je za poznavanje kakor Slovanov v obče, tako posebno južnih Slovanov znamenit. Delavnost Weisbachova na polji nove vednosti, „anthropologije“, ktera se stoprav za kakih petnajst let systematično obdeluje, je prijateljem te znanosti slavnoznanca. Izmed njegovih spisov te vrste naj omenim njegovih sestavkov pod imenom „Beiträge zur Kenntniss der Schädelformen der österr. Völker“ (I. 1864 in 1867 v „Wien. Med. Jahrb.“ imenovanih let). Meni so še v spominu nekoji njegovi spisi enakega zapopadka, objavljeni v „Zeitsch. f. Ethnologie“ (imenitnem listu berlinskega anthropološkega društva, kteremu predseduje učeni prof. R. Virchow), v kterih spisih Weisbach rad omenja Slovanov sploh, Jugoslovanov pa posebej.

Ravnokar čitam naznanjeno večje njegovo delo: „Körpermessungen verschiedener Menschenrassen“ (izdano v Berlinu, 336 str. obsežajoče, meni po zapopadku in očividu neznano). Gore omenjeno delce: „Die Serbokroaten“ pak, ktero sem z veseljem prečital, zdelo se mi je vabljivo, da je tu posebno in na častni način omenim in priporočim.

Weisbach nam v tej knjižici, 77 str. obsežajočej, preiskave 2119 „Srbo-Hrvatov“, moških, podaje ter lastnosti njih životov na drobno popisuje. Te može je meril in preiskal v Carigradu, kamor so kot mornarji pripluli. Njih domovine je na tanko zabeležil. Eden del je bil iz Istre, drugi iz hrvatskega Primorja, tretji iz Dalmacije, s kopne kakor tudi z otokov. Po veri in jeziku jih ni ločil, v čemer mu vsak pritrjuje, ki vč. da med Srbi in Hrvati ni narodne niti plemenske razlike. Preiskaval jih je po telesnej velikosti, barvi las, očesnej barvi, in osobito po lastnostih in delih lubanje. Zadnji del — merjenje po lubanji — je najbolj natančen izmed vseh. V tej vednosti je Weisbach znan mojster.

Izmed rezultatov tega preiskavanja naj sledeče omenim. Merjeni Srbo-Hrvatje imajo poprek 1690 mm telesne velikosti in so v tem oziru Angležem in Ircom enaki in samo manjši proti Škotom (ki merijo poprek 1708 mm) in Norwegom in Čuhoncem (Finnom). Med Slovani so Srbo-Hrvatje po postavi najvišji, in to med vsemi Slovani, ne samo med avstrijskimi. Pisatelj omenja na tem mestu (str. 3), da Slovenci

poprek merijo 1668 *mm* višine. Vendar pak so S.-H. proti avstrijskim Nemcem manjši; ti merijo 1693 *mm* višine. Največji možje, ktere je W. meril, so Pastrovci, ki so poprek 1720 *mm* visoki. Zanimivo je, da so S.-H. poleg tega tudi najtežji v životu, poprek 69 *kg* tehtajo, težji torej nego vsak drug njih osed. Postranski bedi omenjeno, da Magyari po W. samo 607 *kg*. Angleži pa, ki so dobro rejeni, 619 *kg* tehtajo. Z 20. letom je Srbo-Hrvat dorastel in zrel, dočim pri nekterih narodih rast do 24—35. l. traja. Po barvi lasij so Srbo-Hrvatje poprek in z velike večine temnih, in to temno-kostanjevih las; samo 10 odstotkov je svetlo-lasih, torej 90% temnolasih (kostanjevih — črnih (vranjih) lasij). V tem oziru so jim Slovenci po W. jako blizu. V Drubrovniku je 4507% temnokostanjevo-lasih, med Slovenci po W. 2363%, takih. Nemci avstrijski stejejo samo 1638% temnolasih. Med vseni Slovani so v tem oziru Slovenci Srbo-Hrvatom najbližji, kajti oni stejejo 81-81% temnolasih proti 90% temnolasih Srbo-Hrvatov. Črno-lasih t. j. vranočrno-lasih stejejo Slovenci kakih 7-27%, nekaj malo odstotkov manj proti Srbo-Hrvatom. Kakor v lasih, tako so si Srbo-Hrvatje in Slovenci tudi po barvi očíj razmeroma podobni; med Slovenci je po W. 67-27% svetlo, in 32-73% temnoočíh. Vendar pak je primeroma med Srbo-Hrvati nekoliko več temnoočíh, nego med Slovenci.

V teh ozirih ste si srbsko-hrvatsko in slovensko pleme jako sorodni, mnogo sorodnejši nego z drugimi Slovani. Gledé lubanj je zanimiva Weisbachova preiskava, ktera kaže, da je otlina lubanje Srbo-Hrvatov, znašajoča 1524-55 *cm*², izmed vseh slovanskih in sploh avstrijsko-ogerskih lubanj največja. Dosedno imajo torej Srbo-Hrvatje tudi največ možgan med vseni avstrijskimi Slovani. Pa zanimivo je ob enim, da srbsko-hrvatska lubanja sama (ekostje) med vseni avstrijskimi lubanjami največ tehta: 645 *g*. — Sklepajoč to poročilo izražujem željo, naj bi Slovenci sami začeli pri sebi samih enake studije delati, kakor jih marljivi Weisbach s tolikim uspehom in s toliko pohvalo dela pri drugih.

J. Pajk.

† **Juri Vole**. Stolni dekan in zlatomašnik ljubljanske škofije pred. g. Juri Vole umrl je dne 14. aprila v 80. letu svoje starosti. Rojen pod Korenem na Gorenjskem dne 5. apr. l. 1805. bil je v mašnika posvečen l. 1831. Iz Loke prišel je v Ljubljano za stolnega kaplana, postal l. 1858. kanonik in bil ravnatelj v Alojzijeviski do l. 1861. Od l. 1877. do svoje smrti pa je opravil častno službo stolnega dekana. Pokojnik ni bil samo izvrsten duhovnik, temveč tudi vztrajen rodoljub in pisatelj na crkvenem polju. Izdal je lastne pridige in prevedel več oddelkov sv. pisma v slovensčino, sodelujoč pri njegovem uredovanju. Tudi koledarsko literaturo je pomnožil s svojo „Stoletno pratiko“ od l. 1801—1901. Blag mu spomin!

Leskovo pismo namesto notarskega. Lepi J. Babnikov spis: „Sledovi slovenskega prava“ daje povod priobčiti tó-le priprosto, pa znataj ljudstva in navado ovetljuječo zastavljavno pogodbo, ktero sta naredila dva kmetata na Kannem pri Tolminu. Posestnik L., tako je nekdo pripovedoval, potreboval je že pred dvema sto leti sto in petdeset gl. Zastavi torej svoje njivo za omenjeni denar posestniku C. K notarju ne gresta in tudi sama ne znata pisati. Urežeta pa kratko leskovo šibico, naredita vá-njo tri zareze, precepita jo po strženu in nató vzameta ter skrbno shranita vsak svojo polvico. Vpričo mož reče C., da kedar mu prinese L. ali kateri njegovih naslednikov to šibico in 150 gold., dá mu nazaj njivo. Zadeva o tem leskovem instrumentu (pisnu) ostala je dotičnim sosedom živa v spominu, in glej še le čez dve sto let, to je v naših dnevih, došla je njiva nazaj v roke dedičem posestnika L. brez prepira in tožbe!

I. Fonorski.